

The image is a close-up of a sculpture of a horse's head. The horse has a large, detailed eye with a brown iris and a dark pupil. The fur is rendered in shades of grey and brown. The muzzle and lower part of the face are covered in thick, expressive splatters of paint in various colors, including green, orange, red, and yellow. The background is dark and textured.

Historieboken

Om Moderna Museet 1958–2008

MODERNA MUSEET Steidl

Pengar, politik och publik Moderna Museet och staten

De privata företagen lyste med sin frånvaro när Moderna Museet invigdes den 9 maj 1958. Den elva sidor långa listan över personer och institutioner som bjöds in till invigningen innehåller endast namnen på tre banker och två industri-företag.¹ Annorlunda var det när det nya museet invigdes fyrtio år senare den 12 februari 1998. Då sken namnen på fem företag som sponsrade Moderna Museet från själva inbjudningskortet till middagen på Skeppsholmen.² Sponsorföretagens direktörer satt också centralt placerade på festen, sida vid sida med den politiska, administrativa och kulturella eliten vid honnörsbord A, flankerande kung Carl XVI Gustaf och drottning Silvia.³ Rangordningen vid bordsplaceringen 1998 kan inte ha varit okomplicerad. Även om de stora företagen definitivt hade börjat gå på konstmuseer mot slutet av 1900-talet hade ännu inte den politiska makten officiellt bjudit in dem. Först i regleringsbrevet till Moderna Museet år 2002 börjar regeringen trevande att vinka grön flagg för företagssponsring. I inledningen till regleringsbrevet står det visserligen fortfarande att Moderna Museet skall ”motverka kommersialismens negativa verkningar”, men i slutet av brevet slås det nu fast att museet även kan ta emot kontanta medel från företag ”i utbyte mot vissa förmåner (s.k. sponsring)”.⁴ Kravet på att kulturpolitiken skall motverka kommersialismens negativa verkningar plockades inte bort från regleringsbrevet förrän år 2006.

Mellan Moderna Museets två invigningsfester, 1958 och 1998, har företagssponsring av museer ökat dramatiskt. Enligt den tyske konstnären Hans Haacke handlar modern företagssponsring om ett *utbyte* av kapital, till skillnad från traditionellt mecenatskap där kapital mer enkelriktat vandrade från gynnare till gynnad: sponsorernas finansiella kapital byts idag mot de sponsrade museernas symboliska kapital.⁵ Föreställningen om konstmuseer som platser helgade åt tidlös skönhet och höga estetiska värden är stark.⁶ Det är positivt laddade egenskaper som många vill bli förknippade med. Att bli associerad med konstmuseer fungerar inte minst som ett symboliskt kapital i händerna på grupper som själva är stationerade långt utanför konstens fält, exempelvis politiker, högre statliga tjänstemän och företagsledare. Den amerikanska konstvetaren Carol Duncan skriver att konstmuseer utgör en plats i samhället där dessa företrädare för de världsliga makterna ”most avidly seeks to realize its desire to appear as beautiful, natural, and legitimate”.⁷ Mot slutet av 1900-talet tenderade emellertid innehavarna av statlig makt i många länder att svära sig fria från, inte en önskan att förknippas med det symboliska kapital som strålar från konstmuseer, men väl ansvaret att betala för museiverksamheten.

← Från *Modellen*, 1968

Olof Palme i *Modellen*, 1968

De offentliga myndigheterna lockades också i allt högre utsträckning, befarade den franske sociologen Pierre Bourdieu i början av 1990-talet, att använda de privata beskyddarnas ökade närvaro som en förevändning för att abdikera och dra tillbaka det offentliga biståndet till museerna.⁸ Hur passar det svenska exemplet in i denna internationella ram? Mer konkret handlar mina huvudfrågor om hur de politiska och ekonomiska ramar som Moderna Museet verkat inom har förändrats mellan 1958 och 2008. Som ett komplement till den politiska och ekonomiska historien ställs även social-historiska frågor om publiken. Är publiktrycket relaterat till pengaflödet? Kommer de sociala grupper som staten önskar skall komma till konstmuseet verkligen dit?⁹

Jag tar en omväg och presenterar mina försök att få bukt med ett motspänstigt källmaterialläge innan jag ger mig i kast med huvudfrågorna. Målet för museerna är att bevara vårt kulturarv. Att bevara sin egen historia har museerna varit sämre på.¹⁰ Att följa Moderna Museets ekonomiska fotspår åren 1958–75 (då museet tillhörde Nationalmuseum) och 1976–98 (då museet var en del av Statens konstmuseer) är ett tidsödande företag. För det första är själva de arkiv som hårbärgerar material om museet under efterkrigstiden utspridda på fem olika platser i Stockholm, för det andra ligger inte handlingar tematiskt samlade i dossierer utan utspridda i Nationalmuseumns väldiga arkiv under hela perioden 1958–85, och för det tredje finns det stora luckor i sådant räkenskapsmaterial som är lätt att lokalisera.¹¹

För att kringgå problemet med museernas snårigt organiserade arkiv under perioden 1958–85 har jag försökt att utnyttja utbildningsdepartementets mer tematiskt organiserade arkiv. Många av de handlingar jag har varit på jakt efter i det förstnämnda, svårnavigerade arkivet, finns nämligen också bevarade i det sistnämnda mer lättnavigerade. ”Årsbokslut” är till exempel bevarade som *utgående* handlingar någonstans i Nationalmuseumns byggnad på Södra Blasieholmen, eller någonstans i det material som tillfälligt förvisats till Kungl. Biblioteket i Humlegården, men de återfinns som *ingående* handlingar i utbildningsdepartementets välorganiserade arkiv, som förvaras på Riksarkivet i Marieberg (åren 1958–74) och i Riksarkivets depå i Arninge (åren 1975–85).

Att handlingar är lätta att spåra i utbildningsdepartementets arkiv har dock inte alltid kunnat lösa problemen. Det verkar till exempel som Statens konstmuseer helt sonika lät bli att skicka in årsbokslut och årsredovisningar till departementet åren 1975–84. Utbildningsdepartementet har åtminstone inte noterat att de har tagit emot några redovisningar från museet, så inte heller Statens kulturråd.¹² Därför innehåller diagrammen nedan som bygger på årsredovisningar stora gapande hål under andra hälften av 1970-talet och den första hälften av 1980-talet.

Till skillnad från serierna över museernas årsbokslut, det vill säga de *faktiska* belopp som varit i omlopp under året, innehåller serierna över *anslagna* belopp till museerna

inte några luckor. Det beror på att jag har kunnat utnyttja den tryckta Statsliggaren.¹³ Den innehåller en sammanställning av regleringsbrev till myndigheterna. I regleringsbrev anges målen för myndigheternas verksamhet, hur stora anslag myndigheterna får använda, och till vad de får använda anslagen. Att slippa leta upp regleringsbrev (en ingående handling) i Nationalmuseums svårarbetade arkiv spar oceaner av tid, samtidigt åter bearbetningen av innehållet i regleringsbrev mängder av timmar. Eftersom staten titt som tätt ändrar innehållet under anslagsrubriker, och då och då modifierar själva rubrikerna på anslagsposter samt emellanåt byter redovisningsprinciper blir det ett evigt pusslande för att få ihop en obruten tidsserie, trots att det här bara handlar om anslag för en så kort period som femtio år. Hur jag gått tillväga för att tråckla och lappa ihop serierna redovisas i bilagor, diagrammen i brödtexten redovisar resultatet av ansträngningen.¹⁴

Med tanke på det just sagda om det svårfångade källmaterialets skiftande kvalitet bör samtliga siffror som presenteras i denna text tolkas med stor försiktighet. Min ambition har varit att ge en översiktlig bild av hur museets ekonomiska ramar har förändrats över tid. Här är det inte, för att ta ett exempel, exakta uppgifter på hur höga lokal-kostnaderna har varit under olika år som intresserar i främsta rummet. Intresset riktas snarare mot hur proportionerna mellan allmänna förvaltningskostnader och kostnader för

utökandet av samlingarna har förändrats mellan 1958 och 2008. Genom att ringa in den typen av storleksförhållanden ges, för att låna en nyckelmening från statens regleringsbrev till de centrala museerna, ”perspektiv på samhällsutvecklingen”.¹⁵ Först med de historiska diagrammen inför ögonen går det exempelvis att avgöra om dagens statliga kulturanslag är generösa eller snåla.

Pengar

Regeringen manövrerar myndigheterna genom att påverka deras ekonomiska ramar. De viktigaste instrumenten för finansiell styrning är tilldelningen av anslag, och regler och villkor för utnyttjandet av anslag.¹⁶ I museivärlden är anslagen över statsbudgeten grovt sett uppdelade på tre poster: förvaltning (administration, personal och lokaler), inköp och utställningar. Även välbeställda privatpersoner, och stora företag, påverkar statliga myndigheter som museer genom att donera pengar och konst till deras samlingar.

Moderna Museet blev en egen myndighet först den 1 juli 1999. Åren 1958–75 var Moderna Museet, i likhet med Östasiatiska museet, organisatoriskt en del av myndigheten Nationalmuseum. Åren 1976–98 var Moderna Museet, liksom Nationalmuseum och Östasiatiska museet, institutioner inom myndigheten Statens konstmuseer. Hur mycket pengar Moderna Museet ensamt hade att röra sig med under de första fyrtio åren (1958–98) framgår tyvärr inte

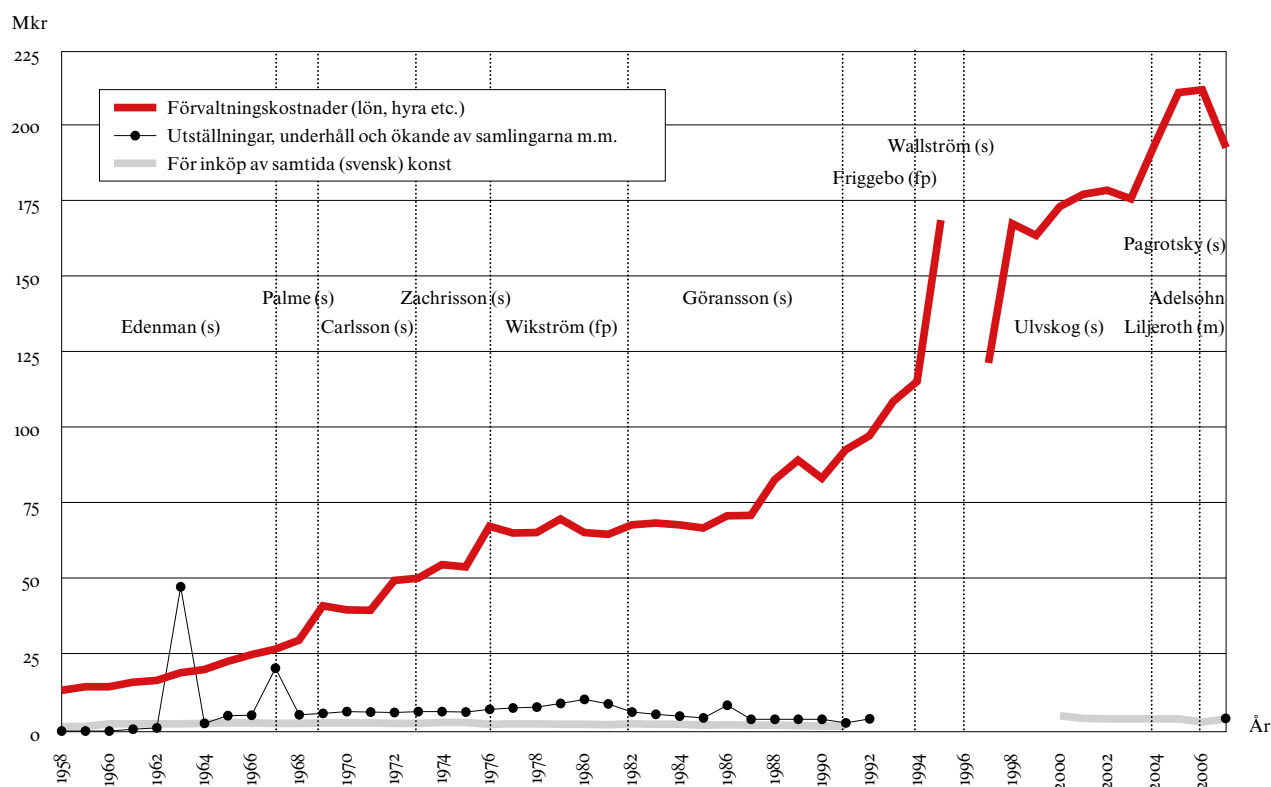

Diagram 1: Anslag till Nationalmuseum, Moderna Museet och Östasiatiska museet 1958–2007. Namnen representerar ansvariga statsråd. Anslaget anges i 2006 års priser.

Källa: Statsliggaren för ecklesiastikdepartementet (1958–67), utbildningsdepartementet (1968–91), kulturdepartementet (1992–2005), utbildnings- och kulturdepartementet (2006–07) med anslag till Nationalmuseum (1958/59–75/76), Statens konstmuseer (1976/77–99) och Nationalmuseum (minus Prins Eugens Waldemarsudde) plus Moderna Museet (2000–07) plus Östasiatiska museet (1999–2007). Detaljerat underlag i bilaga 1.

av Statsliggaren.¹⁷ Diagram 1 bygger på uppgifter i Statsliggaren och presenterar därför anslaget för de tre museerna sammantagna. För att underlätta de tidliga jämförelserna presenterar jag därtill statsanslagen till Nationalmuseum, Moderna Museet och Östasiatiska museet sammanslagna för hela perioden, alltså även under de nio sista åren (1999–2007) då museerna egentligen inte tillhörde samma administrativa enhet. Medel till Prins Eugens Waldemarsudde (sedan 1995 i statlig regi) ingår inte i diagrammet.

Moderna Museets uppdrag är speciellt. Museet skall på en och samma gång vara en plats för historien och en arena för samtiden. Uppgiften består i att samla, bevara, vårda och visa dels *modern* konst, konst från tiden efter år 1900, dels *samtida* konst, konst från den ständigt föränderliga samtiden.¹⁸ Statsmakternas dubbla mål med Moderna Museets verksamhet gör det särdeles intressant att studera hur anslagen över statsbudgeten har fördelats mellan olika poster åren 1958–2007. Prioriteras förvaltningen av de historiska ”klassikerna” och utökandet av den historiska samlingen eller plöjs resurserna ner i ett ständigt nyförvärv av ”samtida” konst för att inte museet skall halka efter i utvecklingen? Nationalmuseum och Östasiatiska museet har visserligen inte något statsanslag för inköp av samtida konst men i deras uppdrag ingår det likväl att berika de egna samlingarna, i Nationalmuseums fall samlingar av äldre konst från tiden före år 1900, ”genom nyförvärv”.¹⁹ Frågan om hur staten har prioriterat mellan olika poster, hårt polariserat mellan förvaltning och förnyelse av samlingarna, är alltså även relevant i deras fall.²⁰ Efter en analys av hur balansen mellan de tre statliga anslagsposterna förvaltning, inköp och utställningar har sett ut mellan 1958 och 2007 undersöks balansen mellan statliga och privata bidrag under femtioårsperioden.

Vid en första hastig blick på kurvan i diagram 1 ser det ut som om den svenska staten har gjort en enastående ekonomisk satsning på sina tre centrala museer: med fäste i det sena femtiotalet reser sig kurvan över anslag för varje år allt högre upp i skyn. Vid närmare påseende framgår det emellertid att den röda brant uppåtstigande kurvan endast illustrerar en av de tre anslagsposterna som diskuterats ovan, nämligen förvaltningskostnader i 2006 års priser.²¹ Det är dessa kostnader (för administration, personal och lokaler) som har ökat från cirka 10 blygsamma miljoner i början av perioden till cirka 200 imponerande miljoner i slutet av perioden. Anslagen för utställningar, underhåll och ökande av samlingarnas historiska och samtida delar (se kurvorna med svarta cirklar och grå linje) har däremot varit konstant låga och snarast minskat över tid.

Vid sidan av den stora statliga satsningen på inköp av konst under budgetåren 1963/64 och 1967/68, då Ragnar Edenman (s) var ecklesiastikminister, går det inte att identifiera några tydliga politiska trender i diagram 1. Socialdemokratiska och borgerliga regeringar verkar ha gjort samma typ av budgetprioriteringar, det vill säga satsningar på förvaltningsapparaten snarare än prioriteringar av anslagen under rubrikerna utställningar, underhåll och ökande av samlingarna och inköp av samtida konst i Statsliggaren. Ökningen av förvaltningskostnader, som delvis

döljer satsningar på utställningar och underhåll av samlingarna (mer om det nedan), stannade visserligen upp under folkpartisten Jan-Erik Wikströms tid som utbildningsminister 1976–82, men ökade desto snabbare under folkpartisten Birgit Friggebos tid som kulturminister 1991–94. Att den röda kurvan svänger kraftigt mellan de båda socialdemokratiska kulturministrarna Margot Wallström (1994–96) och Marita Ulvskog (1996–2004) beror enkom på att det statliga budgetåret läggs om vid denna tid (det sammanfaller med kalenderåret från och med 1997). Att den röda kurvan skjuter fart uppåt år 1998 förklaras av att Moderna Museet fick kraftigt ökade hyror i samband med att dess nya museibyggnad togs i bruk.²² Åren 2004 och 2005 sköt regeringen till pengar för att kompensera museernas inkomstförluster (av bland annat biljettintäkter) och kostnadsökningar (bland annat för bevakning) i samband med fri entré-reformen. Det förklarar den röda kurvans språng uppåt i slutet av undersökningsperioden.²³ Entréavgifter återinfördes år 2007.

Att anslaget för utställningar, underhåll och ökande av samlingarna (se kurva med svarta cirklar) började dala i början på 1980-talet efter att ha visat en svag tendens att öka under 1960- och 70-talen beror på att anslaget till ”utställningar av nutida svensk konst i utlandet” – som utgjorde ungefär en tredjedel av anslaget under denna post åren 1965–81 – inte längre tillföll Statens konstmuseer.²⁴ Att kurvan med svarta cirklar gör ett tillfälligt hopp i mitten på 1980-talet förklaras av att Statens konstmuseer ”plötsligt fick ett engångsanslag på 2 miljoner för förvärv” budgetåret 1986/87. Huvuddelen av den summan riktades till Moderna Museet, minns överintendenten för Nationalmuseum 1980–89 Per Bjurström.²⁵ Från och med budgetåret 1993/94, då den borgerliga regeringen införde systemet med så kallade ramanslag, går det inte längre att se hur det totala anslaget fördelas mellan olika poster i Statsliggaren. Jag återkommer till anslaget för ”utställningar och underhåll av samlingarna” (två av huvudposterna som bygger upp kurvan med svarta cirklar) och börjar med att konstatera att det inte finns någonting som pekar på att mer medel har anslagits till posten ”ökande av samlingarna” under 1990-talet. I mitten av 1990-talet var den ekonomiska situationen mycket svår på alla håll inom kulturområdet. ”Det finns helt enkelt inga pengar”, sammanfattade den socialdemokratiska kulturministern år 1995.²⁶ ”De tilldelade inköpsmedlen är också”, konstaterade styrelsen för Statens konstmuseer tre år senare, ”löjligt låga för ett nationellt och internationellt museum.”²⁷

Anslaget för inköp av samtida konst – inköp av ”samtida svensk konst” åren 1958–91 och inköp av ”samtida konst” under 2000-talet – har aldrig visat en tendens att öka (se kurva med grå linje). Tvärtom tenderar det anslaget att minska över tid. Den grå linjen som illustrerar anslaget för samtida konstinköp löper visserligen horisontellt längs X-axeln i diagram 1, men eftersom konstpriserna har stigit betydligt mer än konsumentpriserna, som jag har använt vid deflateringen (omräkningen från löpande till fasta priser), borde dock kurvan för anslagna medel till samtida konst, liksom i ännu högre utsträckning kurvan för anslagna medel till äldre (svensk och internationell) konst, luta nedåt höger.

Ett rekommenderat minimianslag för konstinköp på ett par miljoner kronor var nämligen mycket mindre värt på konstmarknaden i början på 2000-talet än i slutet av 1950-talet.²⁸ Redan i början av undersökningsperioden, år 1960, uppfattades dessutom inköpsanslagen vara ”katastrofalt otillräckliga” med tanke på att prishöjningen på konst fortgick oavbrutet.²⁹ Det ger en tydlig vink om hur knapert tilltagna inköpsanslagen faktiskt var femtio år senare. Många kulturinstitutioner hade, menade Riksdagens kulturutskott, ”ett erkänt bekymmersamt läge” i början på 2000-talet. Behovet av ”förstärkningar av institutionernas ekonomiska bas” var minst sagt stort.³⁰ Om de statliga anslagen nu inte gick till ökande av konstsamlingarna, vare sig de historiska eller samtida delarna, kanske det handlar om storväxta satsningar på avlönad personal för att på ett effektivt sätt kunna visa och underhålla de redan insamlade konstverken?

Det går delvis att svara ja på den frågan. Först måste det emellertid konstateras att de skenande förvaltningskostnaderna (röd kurva i diagram 1) inte förklaras av en löneexplosion. Tvärtom, den andel av förvaltningskostnaderna som utgörs av lönekostnader minskar över tid. Diagram 2 och 3 nedan ger en mer detaljerad bild av hur förvaltningskostnaderna var uppbyggda 1958–2006. Utvecklingen under femtioårsperioden kan, mycket hårt sammanfattad, tecknas på följande sätt: personalkostnadernas andel av de totala förvaltningskostnaderna sjönk från drygt 80 procent under

1960-talet till cirka sextio procent under 1970- och 1980-talen. Under 1990- och 2000-talet utgör personalkostnaderna endast cirka fyrtio procent av de totala förvaltningskostnaderna för de tre museerna sammantagna. De tunga posterna i sammanhanget är alltså inte lönekostnader utan lokalkostnader och övriga driftskostnader.

När detta är sagt om olika *andelar* av förvaltningskostnaderna skall det dock noteras att personalkostnaderna i *reala termer* faktiskt ökade i jämn och lugn takt under hela perioden 1958–90 (utom under 1980-talets första hälft) och i hög takt från 1990-talets början (se diagram 2 och 3). Den sammanslagna anslagsposten i Statsliggaren 1958–92 med rubriken ”utställningar samt underhåll och ökande av samlingarna m.m.” (se kurvan med svarta cirklar i diagram 1) berättar alltså inte hela sanningen. Den statliga satsningen på ”utökandet” av samlingarna var visserligen, som framgått, försvinnande liten men de faktiska satsningarna på ”utställningar och underhåll” var däremot större än vad kurvan med svarta cirklar i diagram 1 indikerar, eftersom delar av satsningen döljer sig bland poster som bygger upp den röda kurvan över förvaltningskostnader (i löneutgifter för bland annat intendenten och konservatorer). För Moderna Museets del är det särskilt slående. År 1958 utgjorde det en liten avdelning inom Nationalmuseum med en ordinarie arbetsstyrka på 3 personer: ”en och en halv tjänsteman, ett halvt kansli-biträde och en museivakt”.³¹ Idag är Moderna Museet ett av

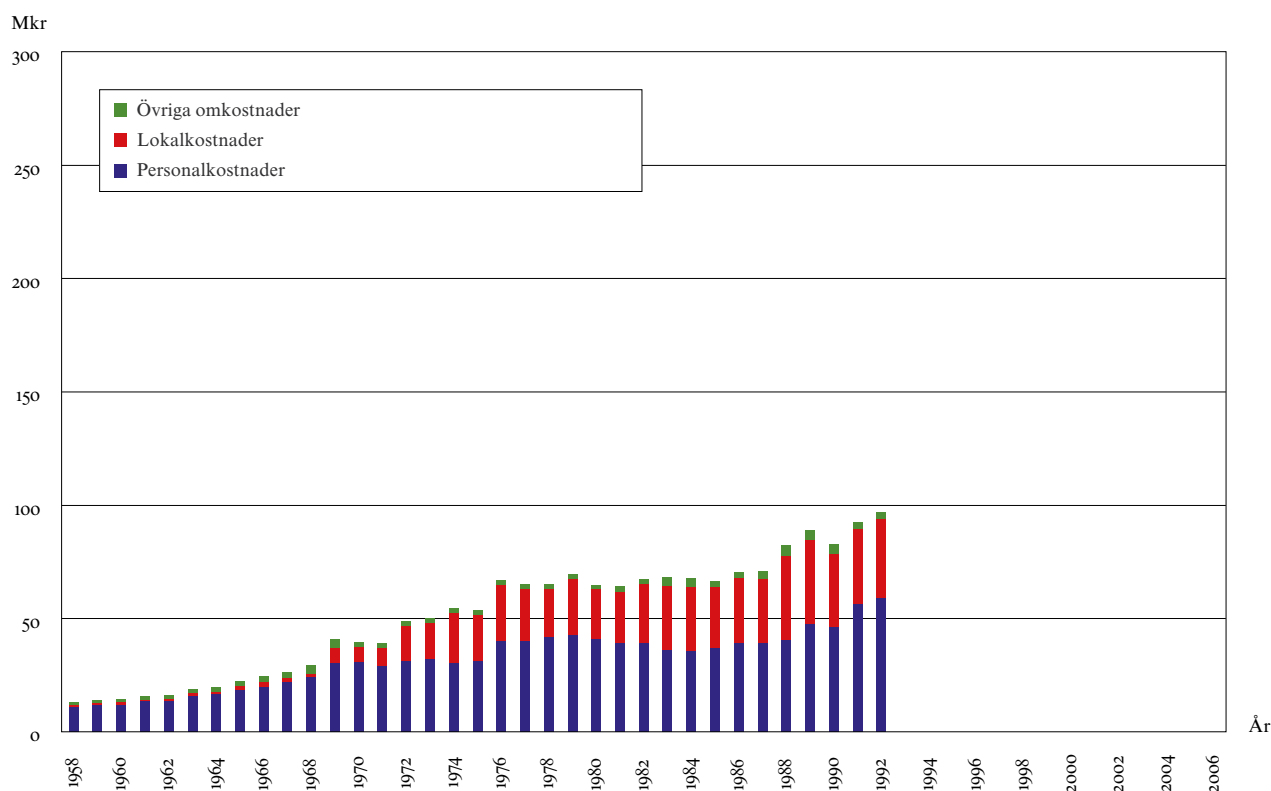

Diagram 2. Anslagna förvaltningskostnader 1958–92 (NM, MM, ÖM). 2006 års priser.

Källa: Statsliggaren för ecklesiastik-/utbildnings-/kulturdepartementet med anslag till Nationalmuseum (1958/59–75/76) och Statens konstmuseer (1976/77–91/92). Underlag i bilaga 2.

de större konstmuseerna i Europa med 100-talet anställda fördelade på cirka 40 administratörer, cirka 30 intenderter och andra konstförmedlare, knappt 10 konservatorer, drygt 10 museitekniker och något fler än 10 museivårdar.³² I Moderna Museets totala kostnadsbild väger likväl utgifterna för personal lätt (cirka 25 procent) i jämförelse med kostnader för lokaler och övrig drift (cirka 75 procent av museets totala kostnader).³³

Mot slutet av undersökningsperioden, år 1998, fick Moderna Museet som framgått en ny statlig museibygnad av staten. Men eftersom lokalkostnaderna började stiga långt innan dess måste förklaringen till ökade kostnader för lokaler och övrig drift letas på annat håll än i större och bättre utställningsytor.

Mellan 1958 och 1968 bestod de tre museernas lokalkostnader endast av utgifter för ”bränsle, lyse och vatten”. Först år 1969 började medel anslås till den vidare rubriken ”lokalkostnader”. Kostnader för lokaler (se rött fält i stapeldiagram 2) ökar i samband med att Byggnadsstyrelsen, som förvaltar statens fastigheter mellan 1918 och 1993, började tillämpa marknadshyror i mitten av 1970-talet.³⁴ Nationalmuseums, Moderna Museets och Östasiatiska museets lokalkostnader börjar därefter stiga i långsam takt. Mellan 1974 och 1992 utgjorde lokalkostnaderna cirka 40 procent av de totala förvaltningskostnaderna. Resten av anslaget (cirka 60 procent) gick till löner (se blått fält i diagram 2). Medel till

övriga administrativa omkostnader var mycket låga under perioden (några få procent; se gröna fält i diagram 2).

I början av 1990-talet reformerades dels principerna för statens fastighetsförvaltning (1991), dels infördes rambudgetering (1993/94). Ett centralstyrt och reglerat system övergick till ett system där myndigheterna fick större utrymme att själva bestämma över sitt lokalinnehav och sina lokalkostnader – inom en given kostnadsram (ramanslag).³⁵ Det låg en uppfostringstanke i botten på reformen: den syftade till att skapa kostnadsmedvetna statliga chefer. En mer fri användning av tilldelade medel skulle, om den ekonomiska ingenjörstanken var lika effektiv i praktiken som i teorin, göra cheferna mer medvetna om vad lokaler kostade och att de kostade.³⁶ Det föll nu på institutionschefernas lott att göra avvägningar mellan lokalkostnader, arbetskraftskostnader och övriga förvaltningskostnader. Tidigare hade, se diagram 2, anslagen varit uppdelade på de olika kostnadsslagen. Från och med budgetåret 1993/94 blir därför också Statsliggaren en mindre informativ källa. Den berättar fortfarande om storleken på förvaltningskostnaderna, den vida ramen, men inte hur det totala anslaget fördelas mellan olika poster. Det är därför staplarna i diagram 2 gör halt år 1992.

För att ändå få en uppfattning om hur förvaltningskostnaderna var sammansatta under den avreglerade epoken 1993–2006 har jag använt mig av museernas årsbokslut och årsredovisningar. Här blir de olika kostnadsslagen

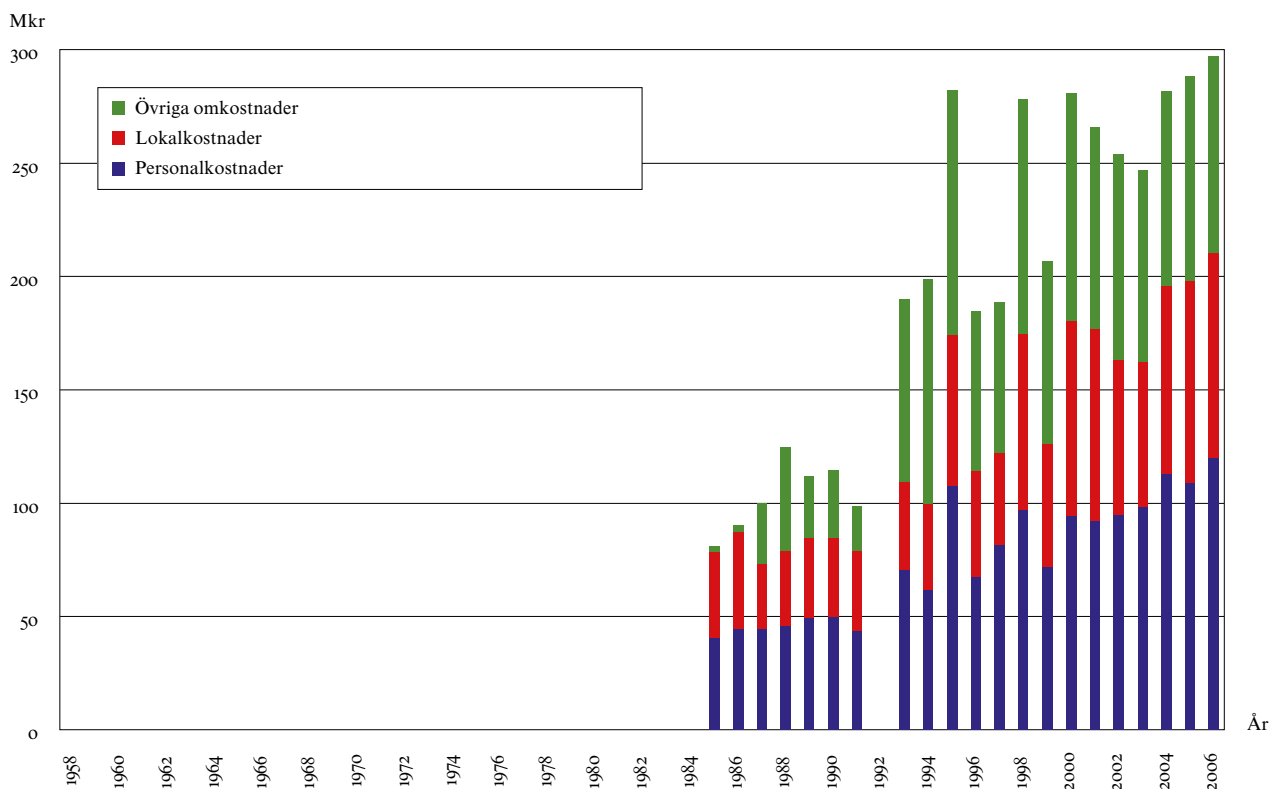

Diagram 3. Faktiska förvaltningskostnader 1985–2006 (NM, MM, ÖM). 2006 års priser.

Källa: Årsbokslut 1985/86–91/92 och Årsredovisningar 1993/94–2006. Förvaltningsenheten (FE), NM arkiv (nu i depå hos KB), handlingar enligt dossierplan: Årsbokslut för SKM 1985/86 (F2:1 1986), 1986/87 (F2:11 1987), 1987/88 (F2:22 1988), 1988/89 (F2:33 1989), 1989/90 (F2:43 1990), 1990/91 (F2:52 1991) och 1991/92 (F2:60 1992). Årsbokslut 1992/93 saknas i kartongen F2:68 (1993). Även Årsredovisning för SKM 1993/94 (F2:80 1994) och 1994/95 (F2:87 1995) i NM arkiv/KB. Årsredovisningar för SKM 1995/96, 1997 och 1998 finns hos NM (Riddargatan 13). Årsredovisningar 1999–2006 hos respektive myndighet: NM, MM och ÖM (data direkt från SMVK). Kostnader för PEW 1995–2006 ingår ej i diagrammet. Underlag i bilaga 3.

[Bilder borttagna på grund av upphovsrättsbegränsningar]

[Bilder borttagna på grund av upphovsrättsbegränsningar]

åter synliga. Samma uppmaning gäller här som på andra platser i texten: siffrorna bör tas med en nypa salt. Diagram 2 redovisar anslagna medel medan diagram 3 redovisar faktiska belopp. Att serierna i diagram 2 och 3 ändå ganska väl skarvar i varandra visar årsboksluten från perioden 1985–91, som jag infogat i diagram 3 eftersom de överlappar slutåren i diagram 2: enligt båda diagrammen användes ungefär 50 miljoner för personalkostnader och ungefär lika mycket till lokalkostnader och övriga driftskostnader åren 1985–91. Den mest iögonfallande skillnaden är att ”övriga omkostnader” (gröna fält) är högre i årsredovisningarna än i Statsliggaren.³⁷ Just i slutet av 1980-talet och under 1990-talet förklaras explosionen av ”övriga kostnader” nog till viss del av att bevakningskostnader då redovisas under denna rubrik.³⁸ Posten övriga driftskostnader samlar dock en rad olika utgifter – allt ifrån reparations- och underhållsarbeten till inköp av varor, tjänster och transporter – och källmaterialet är av för dålig kvalitet för att kunna ge en skarp och stabil bild av vilka av dessa utgiftsposter som har vuxit mest. Kategorierna som ingår i förvaltningskostnaderna är överlag spretiga och föränderliga och flyter dessutom in och ut i varandra över tid.³⁹ Jag nöjer mig därför med att konstatera att det är kostnaderna för lokaler och övrig drift som har ökat mest markant sedan 1993, inte kostnaderna för personal, även om löneposten också som synes ökade betydligt under 1990-talet.⁴⁰

Museiledningarna hade länge haft problem med de marknadsrelaterade hyrorna. ”De infördes redan på 1970-talet”, minns Olle Granath, chef för Moderna Museet under 1980-talet och chef för Statens konstmuseer under 1990-talet.⁴¹ Den minnesbilden stämmer bra överens med bilden som blir synlig när förvaltningskostnaderna för den tidigare perioden summeras: lokalkostnader (röda staplar) började som framgång sakta men säkert stiga från och med 1970-talet (se diagram 2). Däremot drogs tumskruvarna åt än hårdare i samband med systemskiftet i början av 1990-talet. Då gjordes en ny, mer marknadsmässig värdering av samtliga statliga fastigheter.⁴² Statens fastighetsverk, som föddes när Byggnadsstyrelsen gick i graven 1993, drev också en i kulturinstitutionernas ögon väl hård, marknadsanpassad linje.⁴³ ”Jag kan inte säga i dag i procent eller kronor och ören”, fortsätter Olle Granath, ”men det kändes som om greppet hårdnade under Fastighetsverket.”⁴⁴ Minnesbilden skiljer sig inte från bilden som träder fram när förvaltningskostnaderna för den senare perioden sammanfattas (se diagram 3): museernas lokalkostnader (röda staplar) och övriga driftskostnader (gröna staplar) skjuter hastigt i höjden från och med 1993. Granath antyder också att de anslagna medlen inte räckte till: ”För några år sedan stod vi på minus 5 Mkr när löner, hyror och bevakning var betalda, i slutet på 1999 står vi på 0 efter löner och hyror, är det rimligt att vi ska tjäna ihop till bevakningen av kulturarvet?”⁴⁵ Så var inte systemet tänkt att fungera. Huvudtanken var att myndigheterna skulle få full kompensation för sina hyror: ju högre hyra, desto större anslag.⁴⁶ Myndigheternas övriga verksamhet

skulle alltså inte påverkas vid eventuella hyreshöjningar. Hur det ligger till med den saken har varit föremål för en infekterad debatt sedan systemet infördes 1993.⁴⁷

Trots att det avreglerade systemet kan framstå som extremt byråkratiskt och tungrott – staten ger först myndigheterna pengar till lokaler som myndigheterna sedan betalar tillbaka till staten i form av hyra för lokaler – verkar en majoritet av hyresgästerna som bedriver verksamhet i statliga kontorslokaler (så kallade generella lokaler) vara nöjda med systemet.⁴⁸ Det gav, löd de positiva omdömena, en större flexibilitet i lokalutnyttjandet och en ökad medvetenhet om lokalkostnader. Möjligheterna för myndigheterna att krympa sina lokaler och få pengar över till annat ökade.⁴⁹ Däremot har alltså inte hyresgäster i statens kulturhus funnit sig till rätta i systemet. Marknadshyror blir inte heller ett lika konstruktivt disciplineringsinstrument när det tillämpas på hyresgäster som sitter fastlåsta i lokaler (så kallade ändamålsfastigheter) som saknar marknad: dels har centrala museer svårt att flytta ut till en förort eller landsbygden när hyresnivåerna piskas upp i innerstaden, dels har andra aktörer svårt att flytta in och utnyttja deras specialbyggda fastigheter utan väsentliga ombyggnader.⁵⁰

Svaret på frågan hur förutsättningarna för att driva konstmuseer har förändrats över tid måste alltså delvis letas upp långt utanför kulturens värld: i fastighetsförvaltningens värld. Det marknadsorienterade systemet för statlig fastighetsförvaltning är svårt att överblicka, så också konsekvenserna av det. Vid sidan av formella låsningar har, menar exempelvis författaren, journalisten och före detta chefredaktören vid *Dagens Nyheter* Arne Ruth, en politisk kostnad uppstått: på grund av den uppblåsta kulturbudgeten ser huvudstadens statliga kulturinstitutioner ut att vara dyrare i drift än de i verkligheten är: ”De statliga prestigescenerna framstår som orättvist gynnade med skattemedel.”⁵¹ Det provocerar i tuffa ekonomiska tider. Klyftan underblåses därför mellan dels Stockholm och övriga landet, dels smal elitkultur och annan kultur. Även missuppfattningar mellan länder kan uppstå. Hyreskostnaden för tre centrala konstmuseer i New York – Metropolitan, Museum of Modern Art och Whitney Museum of American Art – var 0 svenska kronor år 2001. Det året hade Moderna Museet en hyra på 42 miljoner kronor, vilket motsvarade hälften (45 procent) av statsanslaget på cirka 93 miljoner kronor.⁵² Av de 51 miljoner som kvarstod gick 48 miljoner till övriga omkostnader och löner. Statliga pengar reserverade för inköp av samtida konst utgjorde 3 miljoner kronor år 2001.⁵³ I länder där man endast har tillgång till allmän information om kulturbudgeten, men inte specifik information om det lite udda svenska systemet för statlig fastighetsförvaltning, kan man alltså få det felaktiga intrycket att kulturen är ett område som det satsas stort på i Sverige.

Mot den ovan tecknade bakgrunden av stigande förvaltningskostnader och sjunkande inköpsanslag är det begripeligt att museivärlden minns de statliga engångsanslagen för konstinköp, 5 miljoner kronor år 1964 och 2 miljoner kronor år 1967 (jämför hur kurvan med svarta cirkelar i diagram 1 gör två höga språng under 1960-talet), med förvånad glädje.

I samband med Nationalmuseums 200-årsjubileum berättar Per Bjurström om ”ofattbara 5 miljoner”, om ”de ’feta’ åren” då Ragnar Edenman var socialdemokratisk ecklesiastikminister (1957–67) och om Edenmans avskedspresent 1967 när han lämnade regeringen för att bli landshövding i Uppsala: ett ”helt oväntat” engångsanslag på 2 miljoner kronor till förvärv av äldre konst.⁵⁴ På Moderna Museets hemsida lyfts idag det första engångsanslaget budgetåret 1963/64, som endast var avsett för detta museum, fram med närmast religiöst klingande ord:

Utställningen ”Önskemuseet”, vintern 1963–64, genomfördes på initiativ av Moderna Museets Vänner efter en idé av Ulf Linde. Ett stort antal verk som man ansåg borde finnas i museets samling lånades in och ett under inträffade: Moderna Museet fick ett engångsanslag på 5 miljoner kronor av staten. Med ens växte samlingen till en av västvärldens kvalitativt mest betydande i sitt slag.⁵⁵

I det tidiga 1960-talets Sverige framstod emellertid inte 5 miljoner kronor för konstköp som en speciellt hög summa. I samband med utställningen *Önskemuseets* öppnande menade Pontus Hultén att Moderna Museet i själva verket behövde 18–20 miljoner kronor för konstköp för att bli ett representativt museum. En i stort sett enig presskår höll med Hultén. Med tanke på prislägena på konstmarknaden

framstod 18–20 miljoner för konstköp inte bara som en rimlig begäran (*Sydsvenska Dagbladet*) utan därtill som en bra och säker investering (*Dagens Nyheter* och *Expressen*). Det var kort sagt ett bra sätt för staten att ge sig själv en ståtlig gåva (*Svenska Dagbladet*). ”Konstigt”, kommenterade *Dagens Nyheter*s ledare när det i februari 1964 blev klart att regeringen bara sköt till 5 miljoner. Museet behövde 20 miljoner. Dock skulle man inte klaga. Steget från kvartsmesyr till halvmesyr var ju alltid något.⁵⁶

Som av en tillfällighet visar det sig att 5 miljoner kronor under budgetåret 1963/64 i runda tal motsvarar 50 miljoner kronor i dagens penningvärde, konstaterade Lars Nittve i en skrivelse till regeringen och i en debattartikel våren 2006. Texten mynnade ut i en önskan om ett Andra Önskemuseum i samband med Moderna Museets 50-årsjubileum år 2008: en miljon för varje genomlevt år till inköp av kvinnliga pionjärer och banbrytare.⁵⁷ Hösten 2007 meddelade kulturminister Lena Adelsohn Liljeroth att den borgerliga regeringen i alla fall kunde skjuta till 5 miljoner kronor för inköp av viktiga verk av stora kvinnliga konstnärer (grå linje delvis dold av den svarta cirkeln i diagram 1). Det är förstas också mycket pengar, tackade Nittve. Det ursprungliga önskemålet på 50 miljoner får betraktas, lade han till, som ett ”rätt hårt skruvat långskott från min sida”.⁵⁸ Det var nog ett långt skott, men inte ett högt skott. Med tanke på priserna på 2000-talets konstmarknad är ett engångsanslag på 50

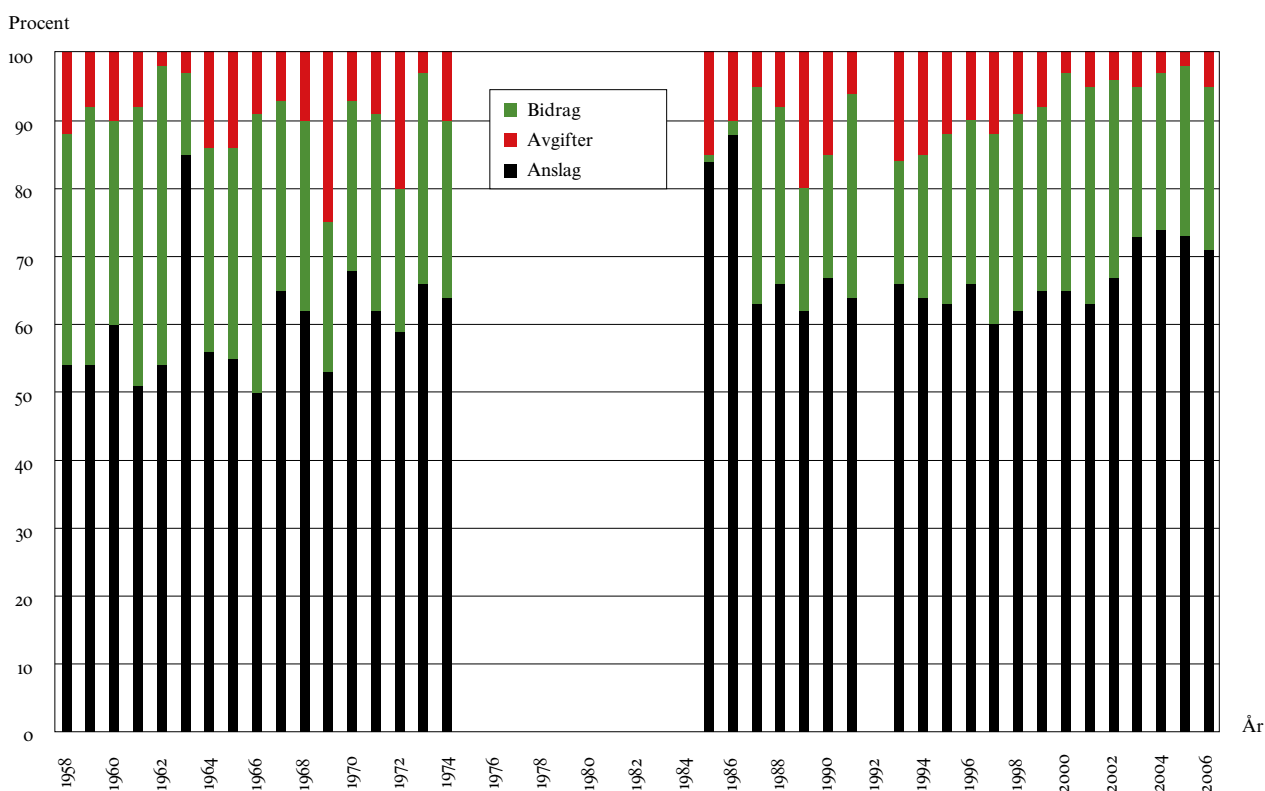

Diagram 4: Finansieringskällor åren 1958–2006 (NM, MM och ÖM). Procent.

Källa: Åren 1958–74 bygger på data från Statsliggaren (anslag till NM 1958/59–74/75) och Meddelande från Nationalmuseum nr 83–100 (intäkter av avgifter och bidrag för NM 1958/59–74/75). Årsbokslut från SKM 1975/76–84/85 saknas i utbildningsdepartementets arkiv (RA depå i Arnänge – jämför not 12). Åren 1985–2006 baseras på data från Årsbokslut/Årsredovisningar (jämför diagram 3): intäkter av anslag, avgifter och bidrag i SKM 1985/86–94/95 (NM arkiv/KB där Årsbokslut 1992/93 saknas), i SKM 1995/96–98 (NM Riddargatan 13), i NM 1999–2006 plus MM 1999–2006 plus ÖM 1999–2006 (hos respektive myndighet). Kostnader för PEW 1995–2006 ingår ej i diagrammet. Underlag i bilaga 4.

miljoner en ganska blygsam födelsedagspresent år 2008. För att skjuta lika högt som Pontus Hultén gjorde 1963 krävs det ett anslag på närmare 200 miljoner kronor (Hulténs 20 miljoner i dagens penningvärde). För att tävla med den unga generösa folkhemsstaten, som ställde ett inköpsanslag till förfogande som var dubbelt så stort som förvaltningskostnaderna 1963/64 (jämför förvaltningskostnader på cirka 25 miljoner kronor i diagram 1), skulle den nya mer merkantila staten vara tvungen att spänna musklerna och ta i med hela 400 miljoner kronor för inköp av kvinnliga konstnärer till jubileumsåret 2008 (jämför dagens förvaltningskostnader på cirka 200 miljoner kronor i diagram 1).

”Man bör komma ihåg att Moderna Museet är helt finansierat av den svenska staten”, skrev konstnären Öyvind Fahlström år 1970.⁵⁹ Det stämmer att staten har stått för förvaltningskostnaderna under hela museets femtioåriga existens (jämför diagram 1). Men vem ser egentligen till så att myndighetens konstsamlingar växer kontinuerligt? I skrivande stund ligger det nära till hands att svara att besuttna individer tar ansvar för statens konstsamlingars tillväxt, eftersom det duggar tätt med rapporter om ”spektakulära privata donationer” till Moderna Museet i dagstidningarna. Medan statsmakten som framgång lyckades samla ihop 5 miljoner kronor till inköp av kvinnliga konstnärer har en handfull privatpersoner lyckats samla ihop mer än fyra gånger så mycket: 22 miljoner kronor.⁶⁰ Kulturen har ekonomiskt sett en svag ställning i svensk politik.⁶¹ Att inte själv ha resurser nog att påverka sakernas tillstånd behöver dock inte uppfattas som en svaghet. Genom att göra en dygd av nödvändigheten och vilja välja den roll som dominerad som man fått sig tilldelad vid förhandlingsbordet kan svagheten förvandlas till styrka. ”Regeringen anser att andelen enskild finansiering inom kulturlivet ska öka”, hette det i ett pressmeddelande hösten 2007, ”så att enskild och offentlig finansiering kan verka sida vid sida och vill med detta bidrag [på 5 miljoner kronor] stödja och uppmuntra privata finansiärers insatser.”⁶² Nu går visserligen inte staten sida vid sida med de privata donatorerna, utan långt efter, men problemet med kulturpolitikens små muskler och små resurser har fått en lösning på detta sätt. Man behöver dock inte kasta blickarna långt bakåt i tiden för att misstänka att det tidigare funnits en mer skarp motsättning mellan (stor) kulturpolitisk vilja och (liten) ekonomisk förmåga. Vem såg egentligen till så att myndigheternas konstsamlingar växte under den socialdemokratiska statens tid?

Diagram 4, som i likhet med de övriga diagrammen skall tolkas med stor försiktighet, visar hur Nationalmuseums, Moderna Museets och Östasiatiska museets finansieringskällor har varit uppbyggda åren 1958–2006. Även om det, som också Olle Granath minns det, ”har varit väldigt ryckigt” mellan åren, blir följande huvudmönster synligt i diagrammet: pengar från annat håll än den statliga skattkistan har utgjort en betydande andel av museernas finansiering under *hela* femtioårsperioden.⁶³ Intäkter av avgifter (gröna fält i staplarna som bland annat illustrerar entré- och försäljningsintäkter) har grovt sett stått för cirka 20–30 procent av museernas totala inkomster under perioden. Intäkterna

från bidrag (röda fält i staplarna som bland annat belyser inkomster från privata donationer och gåvomedel) har legat kring 10 procent åren 1958–98 (och kring 5 procent under 2000-talet). Museernas beroende av egna inkomster och privata välgörares stöd blir än mer märkbart om man betänker att så gott som hela statsanslaget (svarta staplar som vandrar upp från cirka 50 till cirka 70 procent) har gått åt till att betala hyra, bevakning och löner (jämför diagram 1 ovan). Statsanslaget räckte i stort sett inte till för konstinköp. När museerna skulle köpa konst till samlingarna fick de istället, i början av undersökningsperioden precis som i slutet, lita till vänföreningar, rika privatpersoner och fonder som framlidna frikostiga borgare, till exempel grosshandlare Emil Österlind (1922) och fröken Emma Spitzer (1927), hade lämnat efter sig.⁶⁴ Privata bidrag, från bland annat vänföreningar, ”har spelat en större roll än statsanslaget skulle jag nog våga påstå”, säger Olle Granath, ”om man bortser från det där lyckliga året när museet fick fem miljoner av staten.”⁶⁵ Det finns en intressant spänning i materialet här som det borde forskas mer om: den unga socialdemokratiska folkhemsstaten som förvaltare av den gamla borgarklassens donationer och gåvor.⁶⁶

Diagram 4 underskattar dessutom de privata bidragens roll för museernas existens. Det redovisar endast kontanta gåvomedel (uttagna kronor ur donationerna etcetera). Värdet av gåvor (fysiska föremål) från privata personer och institutioner är däremot inte synliga.⁶⁷ Konstsamlingarna utökas på två sätt: dels genom inköp, med hjälp av privata och offentliga medel, dels och framför allt genom gåvor.⁶⁸ Under perioden 1993 till 2006, då det finns lättillgängliga data, utökade enbart Moderna Museet sina samlingar med 7 068 föremål.

Tabell 1. Gåvor och inköpta verk till Moderna Museet 1993–2006. Antal.

År	Gåvor	Inköpta verk	Summa
1993	791	68	859
1994	638	102	740
1995	430	80	510
1996	330	58	388
1997	118	99	217
1998	804	63	867
1999	644	366	1 010
2000	31	141	172
2001	248	68	316
2002	1 138	182	1 320
2003	68	80	148
2004	51	69	120
2005	36	63	99
2006	245	57	302
Summa	5 572	1 496	7 068

Källa: SKM årsredovisning 1993/94 (s. 18), 1994/95 (s. 27), 1995/96 (s. 14), 1997 (s. 15), 1998 (s. 18). MM årsredovisning 2000 (s. 7), 2001 (s. 6), 2002 (s. 6), 2003 (s. 4), 2004 (s. 10), 2005 (s. 9), 2006 (s. 11).

Anmärkning: Pontus Hulténs stora donation år 2005 (ca 630 verk) kommer att redovisas i Årsredovisningen för 2007.

Av tabell 1 framgår det att gåvorna dominerade stort över inköpen: cirka 80 procent av nyförvärvet av modern konst (5 572 av 7 068 verk) utgjordes av gåvor under denna fjortonårsperiod. Från denna utsiktspunkt framstår Moderna Museet framför allt som en uppsamlingsplats för föremål som tidigare prytt de bättre bemedlades vardagsrum. Hur kan en sådan ”privat” plats, diskuterar Carol Duncan, ha ”offentlig” trovärdighet? Museerna har här att gå en vinglig balansgång eftersom de både är beroende av ett exklusivt stöd från eliten, ”money and art from the rich” och av ett brett stöd, åtminstone från ”the middle class and their press”.⁶⁹

Det är en svår konst både att ge och att ta emot gåvor. ”Med subtil inlevelse”, skriver Per Bjurström för att nämna ett exempel, hade kirurgen vid Karolinska institutet och rektorn vid Lunds universitet Philip Sandblom och hans maka Grace, ”ofta redan vid inköpstillfället räknat med vilka konstverk som bäst skulle komplettera Nationalmusei samlingar och därigenom också bäst skulle hedra deras egen insats som samlare och donatorer”.⁷⁰ Bokförläggaren Gerard Bonnier, för att nämna ett annat exempel, ”hur intresserad han än var för personlig del, så kunde han ju aldrig låta bli att snegla på museets samlingar när han köpte för egen räkning. Vilket ju är rätt fantastiskt. Han visste att han skulle göra en stor donation en vacker dag och han tänkte både på sin egen samling och på museets samling när han var ute och handlade.”⁷¹ Det finns ingen anledning att ifrågasätta konstintresset hos de stora donatorerna. Den svåra konsten att ge och att ta emot gåvor, och det potentiella problemet, handlar förstås om att egennytta, särintresset hos givaren, snabbt och tungt måste sjunka ned i glömskans vatten och inte riskera att komma upp till ytan vid första bästa storm om mottagaren av gåvan, museerna, med trovärdighet och någorlunda lugn skall kunna hävda att de faktiskt tjänar, med Carol Duncans ord, ”the interests of the public and not those of private individuals”.⁷² Ju fler privata donatorer och sponsorer som finns representerade i samlingarna, ju färre offentliga kronor som anslås till konstinköp, desto större risk att de till allmänintresse kamouflerade egenintressena flyter upp till ytan och ställer till problem för institutionens ”credibility as a public art museum”.⁷³

Moderna Museet verkar ha klarat av att gå nämnda balansgång. Dock menade många att museet tappade fotfästet en helg i slutet av januari 2001. Den globala elektronikjätten Sony fick då exponera sin logotyp, presentera sin senaste cd-teknik och dela ut ett pris bland konstverken i museibyggnaden mot att företaget bjöd museibesökarna, och de potentiella elektronikkunderna, på entrébiljetten. Produktplaceringen i museimiljö fick stora konsekvenser. En av Moderna Museets styrelsemedlemmar hoppade av sitt uppdrag.⁷⁴ Dessutom startade en stor och laddad debatt om kultursponsring i media, som sedan fortsatte under hela året.⁷⁵ ”Vi klarar oss inte utan sponsring”, berättade museets chef David Elliott för *Aftonbladets* reporter.⁷⁶ Många tidningsläsare fick nog intrycket att Moderna Museet höll på att förvandlas till ett köpcentrum på Skeppsholmen, en stor lokal för elektronikutrustning. Bilden av det osjälvständiga museet som i hög grad var beroende av storföretag är dock

förvrängd. Det är påfallande hur liten andel av Moderna Museets intäkter som har utgjorts av företagssponsring under åren. Det laddade året 2001 utgjorde exempelvis sponsorintäkterna endast 1 procent av Moderna Museets totala intäkter. År 2006, då sponsorintäkterna är som högst, började de närma sig 3 procent av inkomsterna.⁷⁷ Sponsorintäkterna har också utgjort en ytterst blygsam del av Nationalmuseums intäkter.⁷⁸ I diagram 4 följer sig sponsorintäkter, för tre museer sammantagna, under rubriken ”avgifter” (en liten del av de gröna fälten i staplarna).

Att det materiella bidraget är litet i förhållande till de totala intäkterna behöver inte innebära att betydelsen av storföretagens närvaro på museerna är ringa. Frågans symboliska laddning är stor. Hans Haacke oroar sig till exempel för att Europa har tagit de första stegen mot den museimodell som tillämpas i USA. Det är olyckligt, menar han, att institutioner som en gång befriats från furstarnas och kyrkans förmyndarskap nu bjuder in storföretagen.⁷⁹ Kanske har ett nytt kvalitativt språng tagits. Även om museerna alltid varit ”beroende av garantier och stöd från näringslivet”, som Per Bjurström skriver, och att det snarare än en ny praktik var språkbruket som förändrades under 1980-talet då termen sponsring, ”fylld av mystik och skamliga associationer” lanserades, är det som framgått snarare donatorer än sponsorer som har stått för de privata fiolerna hitintills.⁸⁰ Medan donatorerna många gånger inte väntar sig annat än ett ”tack så mycket” för gåvan, och i vissa fall att någon typ av minnesmärke över deras egen person upprättas, kräver sponsorer att museerna kan *sälja* något som är kommersiellt värdefullt för företaget i fråga.⁸¹ Även om donatorernas bidrag har vägt förvånansvärt tungt med tanke på att det handlar om statliga museer har medborgarnas bidrag ändå vägt tyngst: genom den massiva satsningen med skattemedel 1963 finansierade de den tunga kärnan i Moderna Museets samling, konstverk som idag bland annat drar till sig storföretag från när och fjärran.

Politik

Som ett komplement till den ekonomiska historien om hur museernas verksamhet har finansierats tecknas nedan en politisk historia om vilka mål statsmakten har haft med museernas verksamhet. Jag har studerat hur verksamhetsmålen har förändrats i regleringsbreven riktade till Nationalmuseum och Moderna Museet mellan 1958 och 2007. Resultat av genomgången förvånar. Om man endast låter formuleringarna i regleringsbreven bilda underlag för skildringen träder en kulturpolitisk historia fram (se tabell 2) som delvis krockar med den allmänna bilden av svensk kulturpolitik under efterkrigstiden: från en traditionellt s-märkt och socialpolitiskt styrd kulturpolitik (fastslagen 1974), som bland annat skulle ”utformas med hänsyn till eftersatta gruppers erfarenheter och behov”, till en ideologiskt neutral och mer fri kulturpolitik (fastslagen 1996).⁸²

Under perioden 1958–92 höll sig regeringen, av innehållet i regleringsbreven och sammanställningen i tabell 2 att döma, i bakgrunden: den meddelade inga specifika verksamhetsmål och krävde inga socialpolitiska insatser

riktade mot specifika grupper. Under Carl Bildts borgerliga (nyliberala) regering 1991–94 började däremot mer specifika verksamhetsmål flyta in i regleringsbrevet, liksom krav på insatser riktade mot specifika målgrupper.⁸³ Under perioden 1995–2006, med socialdemokratiska regeringar, fortsatte trenden med allt tydligare verksamhetsmål och mer detaljerade återrapporteringskrav. Vikten av riktade insatser mot underprivilegierade kollektiv underströks.⁸⁴

Tabell 2. Mål för NM:s och MM:s verksamhet enligt regleringsbrev 1958–2007.

Period	Regering	Verksamhetsmål
1958–92	Socialdemokratisk (utom 1976–82)	Inga specifika verksamhetsmål för museerna. Inga krav på socialpolitiska insatser riktade mot specifika grupper.
1993–94	Borgerlig	Specifika verksamhetsmål införs. Bland annat krav på riktade insatser mot ”skilda målgrupper”.
1995–2006	Socialdemokratisk	Fler och mer detaljerade verksamhetsmål införs. Bland annat krav på riktade insatser mot specificerade målgrupper (”kön, klass, kulturell bakgrund och generation”). Detaljerade återrapporteringskrav.

Källa: Regleringsbrev (sammanställda i Statsliggaren) till Nationalmuseum 1958–75, Statens konstmuseer 1976–99, Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde 1999–2007 och Moderna Museet 1999–2007.

Nedan lyfter jag fram och diskuterar två av de frågor som den här hastiga historieskissen av kulturpolitik på myndighetsnivå väcker till liv. För det första relationen mellan kulturpolitik på olika nivåer, för det andra relationen mellan den politiska retoriken – kring bland annat kultur och klass under 2000-talet – och den förda ekonomiska politiken. Under perioden 1958–92 är kopplingarna mellan kulturpolitik på den nationella nivån och myndighetsnivån otydlig, under perioden 1993–2006 pekar de övergripande kulturpolitiska målen på nationell nivå och de specifika verksamhetsmålen på myndighetsnivå åt olika håll.

Det övergripande, och ideologiskt laddade, målet i 1974 års statliga kulturpolitik – att medverka till att skapa ett samhälle som präglades av jämlikhet – finns inte med i regleringsbrevet 1958–92. Regleringsbrevet tar inte heller upp något av de åtta mer konkreta delmålen som ingick i statens allmänna rekommendation, exempelvis de riktade insatserna till förmån för ”eftersatta grupper” (dit barn, ungdomar, barnfamiljer, pensionärer, lågutbildade, institutionsvårdade, invandrare, handikappade och människor i glesbygd räknades).⁸⁵ Det verkar inte ha gjorts några försök att bryta ner de nationella målen till verksamhetsmål.⁸⁶ Frånvaron av detaljerade instruktioner i regleringsbrevet från perioden 1958–92 kan ses som en indikator på att museerna var någorlunda autonoma fram till och med 1980-talet.⁸⁷ Även om de kulturpolitiska tyglarna blev stramare på central nivå

från och med 1974 – nu skulle även kulturinstitutioner falla in i samma socialpolitiska led som övriga myndigheter gick i – verkar de alltså ha förblivit ganska fria på myndighetsnivå. Deras ekonomiska handlingsutrymme var litet, men deras konstnärliga och politiska svängrum verkar ha varit ganska stort.⁸⁸

Att Moderna Museet var autonomt i förhållande till statsmakten i början av 1970-talet bekräftas av turerna kring riksdagsrevisorernas nedslag på och granskning av Statens konstmuseer 1971. Moderna Museet hade fått blickarna på sig efter några utställningar som, enligt revisorerna, hade ”haft en mycket stark agitatorisk och politisk prägel”. Det gällde i synnerhet de kringaktiviteter som anordnats i samband med utställningarna. I anslutning till utställningen *Poesin måste göras av alla! Förändra världen* år 1969 hade det till exempel anordnats invandrarkvällar samt, noterade revisorerna häpet, ”presentation av Black Panther Party med tal av rörelsens s.k. informationsminister Elbert ’Big man’ Howard”.⁸⁹ Riktlinjerna för Moderna Museets verksamhet var alltför generell utformade, summerade revisorerna. De behövde stramas upp:

*Sammanfattningsvis kan anföras att det synes föreligga ett behov av att de instruktioner m.m. som reglerar nu nämnda institutioners verksamhet ses över och att de i framtiden får en sådan form, att det klart kan utläsas inom vilken ram verksamheten skall bedrivas och vilka intressen som därvidlag skall tillgodoses. De riktlinjer för verksamheten som nu gäller har nämligen haft en alltför generell utformning, vilket utnyttjats på ett otillbörligt sätt.*⁹⁰

I kanten på Moderna Museets exemplar av revisorernas promemoria har någon, med blyerts, skrivit ”fascism”. Det här var känsliga frågor. Att konstens fält skulle hållas fritt från ingrepp från främmande makter var en helig princip. Vare sig stat eller företag hade där att göra. Pontus Hultén, som satt på ett stort socialt kapital av kontakter, gick till motattack. Den 11 juni 1971 skrev han till chefredaktören för *Dagens Nyheter*, Olof Lagercrantz, och bad om hjälp med opinionsbildningsarbetet:

*Käre Olof, Du har tidigare vid olika tillfällen hjälpt oss. [...] Som Du eventuellt redan har sett har Moderna Museet blivit utsatt för ett våldsamt angrepp från riksdagsrevisionen. Jag medsänder en kopia. Det rymmer delvis rent fascistiska tankegångar. Förvisso blåser det nu en snål vind över vårt land, men riktigt så här ohöjlt har väl ingen vågat gå fram tidigare. [...] Tendenserna av detta slag bör man säkert försöka stoppa så snart de sticker upp. [...] Jag hoppas att Du än en gång vill komma till vår hjälp, i denna hårda tid.*⁹¹

Hulténs önskemål hörsammades. Den 14 juni skickar han ett tackbrev till Lagercrantz:

Käre Olof, Tack för den uppiggande ledaren igår. [...] Vad som förvånat mig är att riksdagsrevisorerna så oemotsagda får syssla med denna form av konst- och kulturkritik. Skall de inte

*hålla sig till ekonomiska frågor? Tack än en gång. Kom och se på utopi-utställningen [Utopier och visioner 1871–1981] vid tillfälle [...].*⁹²

Revisorernas försök att ändra på maktbalansen i konstens fält misslyckades. Deras promemoria möttes dels av ett rungande nej från remissinstanserna (vid sidan av Moderna Museet märks Föreningen Konst i Skolan, Kulturrådet, 1965 års musei- och utställningssakkunniga, Nationalmuseum och Nämnden för utställningar av nutida svensk konst i utlandet), dels av en kall hand från regeringen.⁹³ ”Regeringen tänker inte vidta några åtgärder med anledning av riksdagsrevisorernas skrivelse”, meddelade utbildningsminister Ingvar Carlsson i *Svenska Dagbladet* den 26 april 1972.⁹⁴ Samma dag gick statsminister Olof Palme ut och försvarade konstfältets autonomi i *Dagens Nyheter*:

*Statsminister Olof Palme förklarar samtidigt i ett brev till chefredaktör Olof Lagercrantz – med anledning av en ledare den 19 april – att han står fast vid de åsikter om den konstnärliga friheten som han redovisade i Dagens Nyheter den 5 augusti 1969. 'Den som ogillar konkreta inslag i kulturproduktionen bör naturligtvis kritisera den konstnärliga utformningen, avslöja felaktiga sakuppgifter, bekämpa idéer och värderingar som väckt hans misshag. Det är demokratins väg', skrev Palme då i en artikel. Men han bör inte kräva att samhället ingriper med sin övermakt eller, om han sitter i den positionen, själv företa ett sådant ingripande. Det är den auktoritära intoleransens väg.*⁹⁵

Här bekräftar statsministern att konstens integritet mot staten måste garanteras i en demokrati.

Mot slutet av undersökningsperioden pekar de kulturpolitiska målen på nationell nivå och myndighetsnivå åt olika håll. Kärnan i 1974 års kulturpolitik var socialpolitisk. I 1996 års statliga kulturpolitik finns inte den ideologiskt laddade kärnan kvar.⁹⁶ Däremot dyker det upp mer ideologiskt laddade verksamhetsmål i regleringsbrevet till museerna 1995–2006, exempelvis krav på att samlingarna bättre skall spegla klassperspektiv. Under de konkreta delmålen i den nationella kulturpolitiken hade vidare formuleringen om insatser för ”eftersatta grupper” rensats ut och ersatts med en mer neutral skrivning om att ”alla” skall ha möjlighet att delta i kulturlivet.⁹⁷ Regleringsbrevet går åt andra hållet och ger snarare en mer preciserad bild av målgruppen som speciella insatser skall riktas mot (variablerna ”kön, klass, kulturell bakgrund och generation” är centrala). Närvaron av detaljerade mål i regleringsbrevet perioden 1993–2006, till exempel statsmaktens långtgående önskemål om vilka ”skilda perspektiv” som skall uppmärksammas vid konstnärliga nyförvärv till samlingarna, kan ses som en indikator på att museerna har blivit mindre autonoma från och med 1990-talet. Även om de kulturpolitiska tyglarna blev friare på central nivå från och med 1996 – kulturens egenvärde och obundenhet betonades – verkar de alltså ha blivit mer strama på myndighetsnivå.⁹⁸ Både det ekonomiska och det politiska handlingsutrymmet verkar ha krympt. Vi kan därför, möjligen

kontraintuitivt, sammanfatta: medan den svällande sociala staten under 1970- och 80-talen verkar ha hållit sig borta från museerna i konstfältet intervenerar den nedbantade mer marknadsliberalt influerade staten långt in i museernas verksamhet i konstfältet under 1990- och 2000-talen.⁹⁹

Innan jag går vidare med frågan om radikaliserings- och språkbruket i regleringsbrevet från och med 1990-talet behöver några ord sägas om relationen mellan å ena sidan avreglering, decentralisering och varufiering av statlig verksamhet och å den andra sidan byråkratisering. Avreglering och byråkratisering verkar vara två parhästar som, till skillnad från kulturpolitiken på olika nivåer, går hand i hand åt samma håll. Och mindre konstigt är väl det. Den mål- och resultatstyrning som allt mer ersatte en renodlad detaljstyrning på många håll i statlig förvaltning under 1990-talet kräver nämligen också sin byråkratiska apparat: det går inte att uppfylla tätt kommande och detaljerade återrapporteringskrav utan att en ansenlig mängd tid och administrativa resurser plöjs ner i uppföljnings- och utvärderingsarbetet.¹⁰⁰ Ett handfast mått på att pappersexercisen ökar på de avreglerade, men mål- och resultatstyrda, kulturinstitutionerna är omfånget på deras årsredovisningar: år 2006 omfattade exempelvis Moderna Museets årsredovisning fyra gånger så många sidor som Statens konstmuseers årsbokslut – över tre centrala museer – omfattade år 1991.¹⁰¹

Kulturpolitiken är ofta länkad till en högstämnd retorik där begrepp som jämställdhet, jämlikhet och demokrati – och på senare år även tillväxt, sysselsättning och utveckling – används.¹⁰² Kulturen har samtidigt en ekonomiskt sett svag ställning i svensk politik. Att klyftan mellan politisk retorik och ekonomisk praktik lätt blir särdeles djup på kulturens område är därför föga förvånande. Klyftan blir också väl synlig i de regleringsbrev som riktades till de centrala museerna åren 1958 till 2007. Samtidigt som en allt mindre del av statsanslaget reserverades för inköp av konst till samlingarna (jämför diagram 1) började staten kräva allt mer av konstsamlingarna.¹⁰³ ”Målet är att samlingarnas sammansättning”, heter det i regleringsbrevet mellan 1997 och 2005, ”bättre skall spegla skilda perspektiv, t.ex. kön, klass, kulturell bakgrund och generation.”¹⁰⁴ Att staten kräver mer och ger mindre över tid förvånar kanske inte lika mycket som radikaliserings- och språkbruket. Hur skall detta förstås?

Mellan ”1974 års kulturpolitik” och ”1996 års kulturpolitik” inträffade en rad händelser som grundligt förändrade det svenska samhället. Några kan nämnas för att friska upp minnet.

På ekonomins och politikens område märks avregleringen av kreditmarknaden i november 1985, som med ett trolldrag gjorde den svenska Riksbanken betydligt mäktigare och den svenska Riksdagen betydligt svagare, mordet på Olof Palme i februari 1986, avregleringen av statsförvaltningen (systemet med de ovannämnda statliga ramanslagen) under budgetåret 1993/94 och folkomröstningen i november 1994 då 52,3 procent röstade för ett svenskt medlemskap i Europeiska unionen (EU).¹⁰⁵ Portarna öppnades för ett systemsifte. I det nya mer marknadsliberala samhället som tog form försköts makten från parlamentet och politikens domäner till marknadens.

[Bilder borttagna på grund av upphovsrättsbegränsningar]

[Bilder borttagna på grund av upphovsrättsbegränsningar]

Bland händelser på kulturens område som fick betydelse noteras utställningen *Implosion* hösten 1987. Flankerad av en stor debatt i *Dagens Nyheter* öppnade den grindarna för postmodernismens breda genombrott i Sverige. Det sena 1980-talets diskussioner om det ”tredubbla förtrycket” kan slutligen tas med som ett exempel på en tilldragelse på de sociala rörelsernas område som fick konsekvenser.¹⁰⁶ I polemik mot traditionella vänsterrörelser, som menade att motsättningen mellan arbete och kapital var grundläggande i kapitalistiska samhällen, menade de nya rörelserna att det fanns tre grundläggande förtryck – ett kapitalistiskt, ett sexistiskt och ett rasistiskt – som inte gick att rangordna. Med tiden lyftes fler förtryck in i diskussionen (klass, kön och ras/etnicitet men också ålder, handikapp, sexuella preferenser etcetera betonades). Dörrarna hade öppnats för identitetspolitik i Sverige.¹⁰⁷

En explosion är lätt att visualisera, men hur visualisera en implosion? Vid första anblicken är regleringsbrev till Moderna Museet 1997–2005 lika svårtillgängliga och intellektuellt kittlande som Lars Nittves postmoderna utställning *Implosion* var på Moderna Museet 1987. En nyliberal stat som sänker förmögenhetsskatten och höjer avgiften till arbetslöshetskassorna är lätt att föreställa sig, men en marknadsliberal impregnerad stat som i en sedan länge avreglerad kapitalism så att säga aktiverar de autonoma Berlinanarkisternas slagord från 1980-talet om det tredubbla förtrycket (klass, kön, ras) i regleringsbrev till myndigheter under 2000-talet är svårare att se framför sig.

Regleringsbrev blir dock mindre mystiska om man, för det första, knyter an till sociologen Pierre Bourdieus tanke om en motsättning mellan statens högra och vänstra hand. Enligt detta sätt att se utspelar sig en rad konflikter inom själva staten, exempelvis mellan finansdepartementet (höger hand) och olika penningslukande departement (vänster hand) med ansvar för sociala och kulturella frågor. Även om personer på positioner inom den högra zonen av staten, ”statens högaristokrati”, har fått sista ordet under de senaste 20 åren – staten har i en rad olika länder trots allt avsagt sig en rad kostsamma sociala och kulturella uppgifter och därtill sålt ut delar av sig själv – kan det tänkas att personer på positioner inom den vänstra zonen av staten, ”statens lågaristokrati”, har förblivit någorlunda radikala.¹⁰⁸ Det är alltså fullt möjligt att radikala formuleringar – som den om att sammansättningen på Moderna Museets samlingar till exempel skall spegla klassperspektiv bättre – kvarstår i en mer nyliberal kontext, i och utanför staten.

Då bör man, för det andra, också knyta an till geografen David Harveys tankar om att politiska utsagor i en postmodern värld inte alls behöver förankras i materiella ekonomiska förhållanden. Det skulle alltså vara fullt möjligt att årligen kräva att samlingen på Moderna Museet skall utökas med verk som bättre speglar kvinnors och arbetarklassens perspektiv utan att skjuta till pengar för själva inköpen, och utan att förlora trovärdighet. För att en sådan strategi skall bli lyckosam för den politiska framtoningen

krävs det dock att risken är liten för att någon synar korten i offentligheten, genom att inte bara korsläsa politiska och ekonomiska dokument utan framför allt genom att inte ställa nutiden mot dåtiden i systematiska historiska undersökningar. ”It is never easy, of course, to construct a critical assessment of a condition that is overwhelmingly present.”¹⁰⁹ En mindre lättsåld men mer effektiv strategi skulle sannolikt vara att, tillsatsat uttryckt, kräva att individer inom den kulturella och ekonomiska eliten, det vill säga gruppen som inom sinom tid skänker sina konstsamlingar till Moderna Museet, tilltvingar sig ett intersektionellt perspektiv och bättre beaktar klass, kön och etnicitet när de gör sina konstköp.¹¹⁰

För det tredje antyder idéerna om att överkomma orättvisor kopplade till ”klass, kön och etnicitet” en radikalitet som möjligen blir missvisande i regleringsbrevssammanhang 1997–2005. I regleringsbrev har det nämligen smugits in ett ord som gör att tankarna delvis leds åt motsatt håll, till systemreproduktion snarare än till systemförändring: samlingarnas sammansättning skall bättre ”spegla” olika gruppers perspektiv. Kanske skall det tolkas bokstavligt som att samlingarna (och publiken) skall visa en spegelbild av världen utanför museet. I så fall handlar det om en ny tankefigur i kulturpolitiska sammanhang. Det är skillnad på att bidra till det kollektiva arbetet för att *förändra* ett ojämlikt samhälle i grunden (jämför 1974 års kulturpolitik) och att låta grupper från olika delar av ett allt mer ojämlikt samhälle vara *företrädare* i samlingarna (och i publiken). Om detta är rätt sätt att läsa regleringsbrev måste en av slutsatserna ovan modifieras: kulturpolitiken på *såväl* nationell *som* myndighetsnivå är mindre (vänsterpolitiskt) ideologiskt laddad 1996 än 1974.

I ett samhälle med ökade sociala klyftor blir förstås kategorin ”klass” särdeles svårhanterlig. Skall numerärt sett stora grupper vara mer representerade i samlingarna (och publiken) än små? Hur skall museets inköpare till exempel göra med de resurs- och röststarka nya medelklasserna som breder ut sig i centrum av svenska städer? Skall deras perspektiv vara lika väl representerade som perspektiven hos kranskommunernas likaså växande underklasser?¹¹¹ År 2006 plockar också den socialdemokratiska regeringen bort ”klass” från listan över perspektiv som skall beaktas av museet.¹¹² I det nya övergripande verksamhetsmålet 2006 nämns överhuvudtaget inte något jämlikhetsperspektiv.¹¹³ Här heter det endast att ett ”jämförbarhets- och mångfaldsperspektiv skall integreras i hela Moderna Museets verksamhet”.¹¹⁴ Från och med år 2006 är därför regleringsbrev mer lättolkade och mindre frapperande i en marknadsliberal kontext: de uppmanar endast myndigheten till en kraftmätning mot sexism och rasism. Om inte förr så har i alla fall kraftanstängningen mot förtryck kopplat till kapitalism nu definitivt slängts över bord.¹¹⁵ Andra målgrupper än ”klass” har skrivits in i regleringsbrev, i identitetspolitisk anda utan inbördes rangordning: ”funktionshindrade” (2002) och ”barn” (2007).¹¹⁶

Publik

Undersökningar av museipublik bär på få överraskningar.

Till skillnad från politikens och ekonomins flyktiga områden är sociala strukturer mer sega: lågutbildade är exempelvis lika sällsynta gäster på konstmuseerna idag som de var år 1958. Dessutom är källmaterialläget kring museernas besökare betydligt bättre än kring museernas ekonomi. Obrutna serier över besökarnas antal under femtioårsperioden finns ibland till och med lättillgängliga på myndigheternas hemsidor. Över tid har också tilltron till publikmätningar som ett instrument för att fastställa värdet och behovet av kultur ökat.

I samband med Nationalmuseums 200-årsjubileum år 1992 konstaterade museets forne överintendent Per Bjurström följande:

I så väl massmediernas som maktbarnas ögon betraktades Moderna Museet som den vitala och publikdragande delen av Statens konstmuseer. I realiteten har det emellertid varit Nationalmuseum som haft förankringen hos publiken och endast vid fem tillfällen (1965, 1976, 1977, 1982 och 1988) har Moderna Museet haft större årligt besökarantal än modernmuseet.¹¹⁷

Under de sexton år som förflutit sedan Bjurström utredde frågan i jubileumstexten har Moderna Museet haft fler besökare än Nationalmuseum vid ytterligare sju tillfällen (1998, 1999, 2001, 2003, 2004, 2005 och 2006). Ser man över

hela femtioårsperioden vinner däremot det äldre museet stort över det yngre i tävlingen om flest besökare: under 38 av de 50 åren har Nationalmuseum haft fler besökare än Moderna Museet (se diagram 5). Besöksstatistiken är emellertid inte lätt att tolka. Under 35 av de 40 första åren (1958–97) lockade Nationalmuseums ”äldre konst” (från tiden före år 1900) till sig fler besökare än Moderna Museets ”yngre konst” (från tiden efter år 1900). Samtidigt har den moderna konsten lockat till sig fler besökare än den äldre konsten under 7 av de 10 senaste åren (1998–2007), alltså alltsedan Rafael Moneos nya, större museibygnad invigdes år 1998. Det kanske rent av är byggnaden, dess storlek och attraktionsvärde, som skall betraktas som den vitala och publikdragande delen av ett konstmuseum, snarare än konstverken som ryms innanför dess väggar.

Att det inte finns något samband mellan värdet på kultur och storleken på publiken är självskrivet.¹¹⁸ Frågan är om det ens finns något enkelt samband mellan många besökare och en stor publik. Det är missvisande, konstaterade Kulturrådets ledamöter år 1972, ”att värdera museets verksamhet med utgångspunkt i antalet besökare. Innehållet i många utställningar sprids framför allt genom press till avsevärt fler människor än de som besöker institutionen.”¹¹⁹ Moderna Museets riktigt stora publikframgångar hittar man rent av längst ned till vänster i diagram 5, där besöksfrekvensen är låg. Jämförelsevis få gick och såg utställningen 4

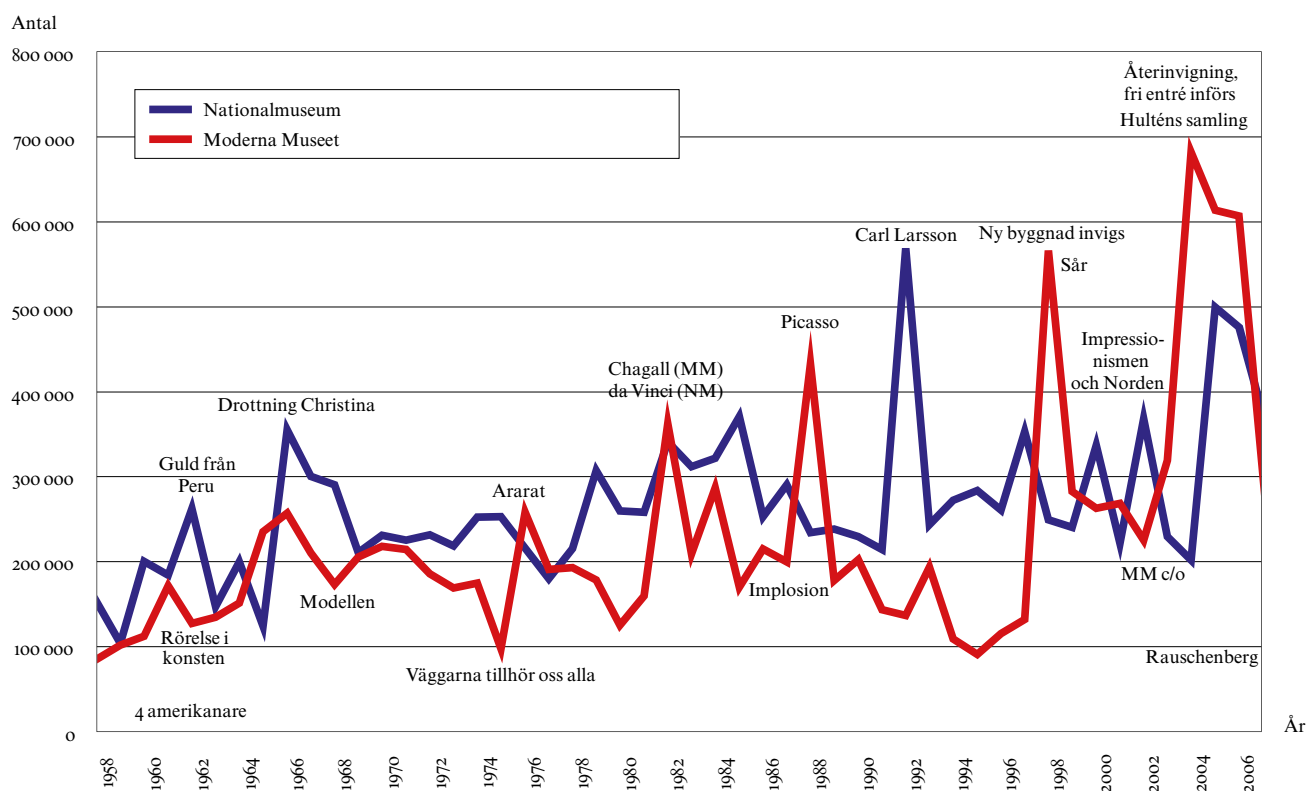

Diagram 5. Nationalmuseums och Moderna Museets besöksfrekvens 1958–2007.

Källa: Data för Nationalmuseum åren 1958–91 i Per Bjurström, *Nationalmuseum 1792–1992* 1992, s. 382; åren 1992–93 i *Nationalmuseum Bulletin* 1993 nr 1, s. 93 och 1994 nr 1, s. 57; åren 1994–2005 i *Art Bulletin of Nationalmuseum Stockholm* 1994/1995 s. 115, 1996 s. 92, 1997 s. 91, 1998 s. 69, 1999 s. 94, 2000 s. 106, 2001 s. 103, 2002 s. 107, 2003 s. 92, 2004 s. 105 och 2005 s. 116. År 2006 i *Arsredovisning för Nationalmuseum* 2006, s. 23 och år 2007 direkt från myndigheten. Data för Moderna Museet åren 1958–2006 från <http://www.modernamuseet.se> (2007-07-20) och för år 2007 direkt från myndigheten.

[Bilder borttagna på grund av upphovsrättsbegränsningar]

[Bilder borttagna på grund av upphovsrättsbegränsningar]

amerikanare år 1962: endast 28 000 personer letade sig till Skeppsholmen för att se verk av de då ”i Sverige praktiskt taget helt okända” fyra konstnärerna.¹²⁰ Samtidigt har hundratusentals och åter hundratusentals personer sedan dess blivit bekanta med bland annat Robert Rauschenbergs omskrivna *Monogram* (1955–59), eller ”Geten” som verket kommit att kallas i folkmun. Här har vi alltså att göra med en låg besöksfrekvens (år 1962) men en stor publik (åren 1962–2008).

Moderna Museet skall som framgått inte bara visa, spegla, samla och bevara modern konst. I uppdraget ingår även samtida konst. Statsmakternas mål är till och med att Moderna Museet skall vara en ”ledande institution inom samtidskonsten”.¹²¹ Eftersom nyskapande konst per definition saknar en stor och känd efterfrågan i nuet och därför är helt inriktad på framtiden är det kanske rimligt att just utvärdera utfallet av museets insatser på den samtida konstens område i jämna femtioårsperioder.¹²² Möjligen är till och med detta en väl snålt tilltagen tidsrymd för att göra museet rättvisa. För de konstnärer som dragit störst skador av åskådare till museerna har det flutit betydligt längre tid än så mellan det konstnärliga genombrottet och publiktillströmningen. Som framgår av diagram 5 har museernas besöksstatistik under perioden toppats av det sena 1800-talets och tidiga 1900-talets förtrupper: Carl Larsson (Nationalmuseum år 1992) och Pablo Picasso (Moderna Museet år 1988). I vilket fall framstår det nuvarande systemet – infört i samband med fri entréreformen 2004 – med krav på månatlig återrapportering av antalet besökare som hisnande kort.¹²³ Det kvartalskapitalistiska systemet i näringslivet, med redovisningskrav var tredje månad, ter sig långsamt i jämförelse.¹²⁴ På museernas område väcker den täta detaljkontrollen förundran. Vad skall siffrorna användas till?¹²⁵ Vad finns det egentligen att varje månad bli överraskad över? Kulturpubliken gör sällan något oväntat. Om det är fri entré (åren 2004–06 i diagram 5) kommer det mer besökare än om inträdet kostar pengar (jämför år 2007), om museerna gör säkra investeringar på kort sikt och i förväg anpassar utbudet till en redan påvisbar efterfrågan kommer det fler besökare för stunden (jämför Carl Larsson år 1992) än om de vågar sig på mer riskfyllda kulturella långtidsinvesteringar och ställer ut för tillfället icke-efterfrågade konstnärer (jämför 4 *amerikanare* år 1962) som väl, i vissa fall, har framtiden framför sig (71 000 personer såg *Robert Rauschenberg: Combines* på Moderna Museet år 2007).¹²⁶

Det finns inga tydliga samband mellan anslagna medel och antalet besök. Under 1960-talet ökade både anslagen till ”utställningar, underhåll och ökande av samlingarna m.m.” (se kurva med svarta cirklar i diagram 1) och besökarna (se röd och blå kurva i diagram 5). Medan anslagen för utställningar etcetera fortsatte att öka under 1970-talet tenderade antalet besökare, inte minst hos Moderna Museet, att minska. Under 1980-talets första hälft gäller det omvända: anslagen för utställningar etcetera minskar

medan besöksantalet till båda museerna ökar.¹²⁷ Statsliggaren redovisar inte anslagna medel till utställningar under 1990- och 2000-talet.

Att det saknas tydliga samband mellan anslagna medel och antalet besök blir även tydligt när de två museerna jämförs. På grund av det marknadsorienterade systemet för statlig fastighetsförvaltning blir det mindre meningsfullt att jämföra museernas statsanslag mot slutet av undersökningsperioden: Moderna Museets anslag är betydligt högre än Nationalmuseums, men så är också hyran.¹²⁸ Under några år i slutet av 1970-talet särredovisade dock Statsliggaren anslagen för museerna som rymdes inom Statens konstmuseers hägn. Under åren 1976 till 1980 fick Moderna Museet, det vill säga en av de forna sju avdelningarna inom Nationalmuseum, större anslag till ”Utställningar, underhåll och ökande av samlingarna” än de övriga sex avdelningarna tillsammans.¹²⁹ Det kan därför ligga någonting i Bjurströms ovan citerade uttalande att Moderna Museet, i ”makthavarnas ögon”, betraktades som den publikdragande delen av Statens konstmuseer. Medan staten investerade mer i yngre konst så investerade privatpersoner mer i äldre, inte bara genom att göra fler besök i den äldre museibygnaden utan också genom att ge större bidrag till Nationalmuseum.¹³⁰

”Det är regeringens uppfattning att Moderna museet även i fortsättningen skall ha till uppgift att introducera den nyskapande konsten”, meddelade Marita Ulvskog med flera i Kulturpropositionen 1996/97:3, ”för såväl en smal som en bredare publik och vara det ledande museet i landet på detta område.”¹³¹ Den bredare publiken i konstmuseisammanhang har det särdraget att den utgör en smal grupp i samhället. Att det kommer en bred publik till Moderna Museet, som det till exempel gjorde år 2006 då över 600 000 individer letade sig dit (diagram 5), innebär strängt taget endast att det kommer *fler* av de sociala grupper som det kommer få av under år då museet har en smal publik (som i början av 1960-talet då endast 100 000 individer besökte museet årligen). Andelen individer med en eftergymnasial utbildning var följaktligen avsevärt mycket högre bland Moderna Museets ”breda” publik år 2006 (73 procent) än i hela den svenska befolkningen (29 procent). Den ”smala” delen av 2006 års talrika museipublik utgjordes av gruppen som endast hade folkskole- eller grundskoleutbildning (6 procent), en grupp som samtidigt var relativt stor i världen utanför museet det året (24 procent).¹³² Även om *andelen* som endast hade folkskole- eller grundskoleutbildning var extremt låg i publiken under åren med fri entré 2004–06 kom det trots allt ett större *antal* personer med låg utbildning under dessa år (av naturliga skäl då publiken ökade markant). Den kraftiga överrepresentationen av högutbildade är dock mest iögonfallande.¹³³ Försöken sedan 1960-talet att bredda museipublikens sociala sammansättning har inte mött framgångar. Kulturvanor förändras långsamt.¹³⁴

I deras klassiska studie över konstmuseipubliken i Europa visade Pierre Bourdieu och Alain Darbel att arbetarklassens andel av museibesökarna 1964–65 var låg i samtliga studerade länder: Grekland (2 procent), Holland (2 procent),

Frankrike (4 procent) och Polen (10 procent).¹³⁵ Samma resultat blev synligt i den undersökning som gjordes under preceptor Harald Swedners ledning i Stockholm 1964–65: arbetarklassens andel av Moderna Museets publik var lika låg som i de övriga länderna (5 procent).¹³⁶ Det går tyvärr inte att göra några jämförelser av publikens sociala sammansättning över tid. Trots all diskussion om ”klass” i regleringsbrevet under slutet av 1990-talet och början av 2000-talet saknas det dataunderlag för en klassanalys (nödvändiga uppgifter om museibesökarnas yrken, inkomster och förmögenhet). Enkäterna som delas ut till Moderna Museets besökare idag innehåller inte ens en fråga om respondentens yrke.¹³⁷ Däremot finns det uppgifter om museibesökarnas utbildningstillgångar, och dessa verkar vara mer betydelsefulla i sammanhanget än deras ekonomiska tillgångar. Oavsett var, och när, publiken studeras blir det tydligt att de starkaste förklarings sambanden tycks finnas mellan utbildning och besöksfrekvens. Så var fallet i de länder i Europa som Bourdieu och Darbel undersökte 1964–65, så var fallet i Swedners studie av Stockholmspubliken samma år och så lyder ett av huvudresultaten i den statliga utredningen *Tjugo års kulturpolitik 1974–1994* som studerade situationen i Sverige 1990–91.¹³⁸ Konstmuseer är och förblir de högutbildades plats. Det blir även tydligt när de yngsta besökarnas nedärvda utbildningstillgångar undersöks: ”Välutbildade föräldrars barn dominerar stort”, såg Statens konstmuseer när de granskade besökarna i Moderna Museets Verkstad i mitten på 1990-talet.¹³⁹

All social museihistoria är dock inte orörlig. Den köns- mässiga sammansättningen på museipubliken ser ut att ha förändrats över tid. År 1965 dominerade männen Moderna Museets publik (55 procent), år 2005 dominerade kvinnorna gruppen (58 procent).¹⁴⁰

Rörelser i konsten

Moderna Museets donatorstavla i foajén upptar idag femtio-sju namn. Det är en lista över privatpersoner som alla, sedan museet öppnade 1958, har gjort donationer till ett värde av mer än tre miljoner kronor, det vill säga en lista över privatpersoner som alla och envar har överträffat det årliga statsanslaget för konstinköp. Tavlan i foajén över sponsorer innehåller däremot endast tio namn. Till skillnad från många andra länder är företagssponsring av museer än så länge en marginell företeelse i Sverige. Kanske är det på sistnämnda tavla som vi får se de stora rörelserna under de kommande femtio åren. Det beror på vad staten gör.

Medan anslagen för de centrala museernas förvaltningsapparat ökade explosionsartat mellan 1958 och 2007 har anslagen för konstinköp varit konstant låga och snarast minskat över tid. Statens satsningar på utställningar, och på underhåll av samlingarna, har inte varit lika blygsamma. De öronmärkta anslagen för utställningar och underhåll har visserligen också varit konstant låga under hela perioden men delar av satsningen på dessa poster ligger dold i anslagsposten för museernas förvaltning. De svällande kostnaderna för förvaltningsapparaten förklarades dels av stigande kostnader för personal, vid sidan av fler administratörer märks bland annat fler konstförmedlare och

konserverare, dels och framför allt av stigande kostnader för lokaler och övrig drift, kostnader som sköt i höjden i samband med avregleringen och marknadsanpassningen av statsförvaltningen år 1993. Moderna Museet fick inte bara trängre ekonomiska ramar att röra sig inom. I samband med avregleringen införde statsmakterna också fler detaljerade mål och krav på vad museet skulle tänka på vid nyförvärv till samlingarna (ett klassperspektiv stod till exempel på önskelistan 1997–2005). De politiska ramar museet hade att röra sig inom blev med andra ord också snävare under 1990- och 2000-talen.

Det fanns inga tydliga samband mellan anslagna medel till utställningar och antalet museibesök. Under somliga år ökade såväl anslagen till utställningar som publiken, under vissa år ökade anslagen till utställningar medan publiken minskade och under andra år minskade dessa anslag medan publiken ökade. Försöken sedan 1960-talet att bredda museipublikens sociala sammansättning har inte mött framgångar. Konstmuseer är fortfarande framför allt de högutbildades plats.

I avsnittet som undersökte relationerna mellan museernas olika finansieringskällor åren 1958–2006 visade det sig att de statliga anslagen framför allt har gått åt till att betala hyra, bevakning och löner, vilket väckte frågan hur museernas konstsamlingar har kunnat växa. Museerna har varit beroende av egna inkomster (från bland annat entré- och försäljningsintäkter) och privata välgörares stöd under *hela* femtioårsperioden. Bidragen från företagssponsring har visserligen varit små, men bidragen från donatorer desto större. Vid sidan av ett stort självlysande undantag har staten tagit ett ytterst litet ansvar för konstinköpen under de senaste femtio åren. Rädslan att staten svär sig fri från ansvaret att betala för museiverksamheten om Sverige slår in på den internationella privata vägen, en fråga som diskuterades i inledningen, är därför delvis obefogad. När det kommer till konstinköp finns det helt enkelt ingen tron för staten att abdikera ifrån. Staten har framför allt förvaltat av privatpersoner donerad konst, inte köpt egen.

Däremot är rädslan för att staten drar tillbaka än mer av det offentliga biståndet till museerna befogad. I samma takt som det offentliga stödet minskar och det privata ökar, ökar också problemen med att hävda att museer faktiskt är offentliga platser, platser för samhällets ”kollektiva minne”, och att de tjänar det allmänna bästa och inte särintressen hos generösa privata donatorer och sponsorer.¹⁴¹ Att Moderna Museet med trovärdighet faktiskt kan hävda att det också är Medborgarnas Museum hänger ihop med det stora undantaget, att kärnan i museets unika samling finansierades genom det statliga engångsanslaget till *Önskemuseet* år 1963, det vill säga med medborgarnas anonyma pengar.

Bilaga 1. Hopslagna poster i Statsliggaren 1958–2007

Anslaget till Nationalmuseum under perioden 1958–75 omfattade även Moderna Museet och Östasiatiska museet. Anslaget till Statens konstmuseer 1976–99 omfattade Nationalmuseum, Moderna Museet och Östasiatiska museet. Sedan år 1999 ingår Östasiatiska museet i Statens museer för världskultur tillsammans med Etnografiska museet, Medelhavsmuseet och Världskulturmuseet. Regleringsbreven för Statens museer för världskultur 2000–07 särredovisar inte anslagen till de fyra museerna som ingår i myndigheten, men jag har fått tillgång till Östasiatiska museets intäktssiffror direkt från redovisningschef Dick Wesström på Statens museer för världskultur. Östasiatiska museets intäkter av anslag 1999–2007 har därför kunnat inkluderas i diagram 1. År 1995 övergick Prins Eugens Waldemarsudde i statlig regi. Jag har räknat bort den del av anslaget till Statens konstmuseer 1995–99, och den del av anslaget till Nationalmuseum 2000–07, som fick användas för Prins Eugens Waldemarsudde. Det ingår alltså inte i diagram 1.

Kurvan över *Förvaltningskostnader (lön, hyra etc.)* är hoppusslad av följande poster i Statsliggaren: summan av posterna ”avlönning” plus ”omkostnader” under budgetåren 1958/59–61/62, summan av ”avlönning” plus ”omkostnader” minus delanslag för ”pedagogisk verksamhet mm” (se nedan) budgetåren 1962/63–63/64 och summan av ”avlönning” plus ”omkostnader” under budgetåren 1964/65–68/69. Under budgetåren 1969/70–75/76 baseras kurvan på posten som just kallas SKM:s ”förvaltningskostnader” i Statsliggaren, men minus delanslag för ”utställningar, film- och konsertverksamhet” (se nedan). Under hela perioden 1976/77–92/93 är kurvan enkom uppbyggd av posten ”förvaltningskostnader”, med de undantagen att jag dels har lagt till den tillfälliga posten ”bidrag till särskilda kulturella ändamål” (delsumma för ”täckande av underskott”) 1981/82 och 1982/83, dels tillfogat engångsanslaget ”utvecklingsverksamhet inom museiområdet” budgetåret 1987/88. Under budgetåren 1993/94–99 (budgetåret börjar löpa parallellt med kalenderåret 1997) gäller summan av posterna ”ramanslag” plus ”anslagskredit” för SKM, under budgetåret 2000 summan av ”ramanslag” plus ”anslagskredit” för NM och MM minus minimisumman för MM:s ”inköp av samtida konst” (jämför nedan) och under budgetåren 2001–05 ”ramanslag” för NM och MM minus minimisumman för MM:s ”inköp av samtida konst”. Budgetåren 2006 och 2007 baseras kurvan på posten ”ramanslag” minus Moderna Museets internt budgeterade belopp för konstinköp (se nedan). Från och med 1998 redovisar Statsliggaren även ”beräknade avgiftsinkomster och övriga inkomster”. Dessa inkomster redovisas inte i diagrammet.

Kurvan över *Inköp av samtida (svensk) konst* är uppbyggd av följande poster i Statsliggaren: Summan av anslagsposterna ”inlösen av svenska konstnärers arbeten” och ”inköp av konst för deposition” under budgetåren 1958/59–59/60. Under budgetåret 1960/61 har följande poster slagits samman: ”inlösen av svenska konstnärers arbeten till a) Moderna museet, b) avdelningen för handteckning och gravyrer och c) avdelningen för konsthantverk” plus ”inköp av konst för deposition” plus ”anskaffning av modern svensk konst

för konsthantverksorganisationernas vandringsutställningar”. Under budgetåren 1961/62–70/71 baseras kurvan på posterna ”inlösen/inköp av svenska konstnärers arbeten för moderna museet och för anskaffning av modern svensk konst för konsthantverksorganisationernas vandringsutställningar” plus ”inlösen/inköp av svenska konstnärers arbeten för avdelningen för handteckningar och gravyrer samt för konsthantverk” plus ”inköp av konst för deposition”. Under femårsperioden 1971/72–75/76 tillkommer en post, då baseras kurvan över anslag för inköp på anslagsposterna ”inköp av svenska konstnärers arbeten för moderna museet och av modern svensk konst för vandringsutställningsverksamhet” plus ”inköp av svenska konstnärers arbeten för avdelningarna för teckning och grafik samt för konsthantverk” plus ”inköp av konst för deposition” plus ”inköp av fotografier, fotolitteratur m.m.”. Under en längre period, budgetåren 1976/77–91/92, redovisas anslag för konstinköp under endast en rubrik: ”inköp av konstverk av nu levande svenska konstnärer”. Merparten av denna period, budgetåren 1982/83–91/92, handlar det om ett rekommenderat minimianslag (”under anslagsposten har beräknats medel motsvarande lägst [belopp i kr] för inköp av konst av nu levande svenska konstnärer”). Beräknade medel för inköp av konst specificeras inte alls i Statsliggaren under budgetåren 1992/93–99. Under budgetåren 2000–05 bygger kurvan på posten ”inköp av samtida konst” – alltså ej längre specificerat *svensk* samtida konst – i Statsliggaren (också detta ett rekommenderat minimianslag: ”av anslagsposten skall minst [belopp i kr] användas för inköp av samtida konst”). Anslagna medel för konstinköp budgetåren 2006–07 anges inte i Statsliggaren men siffrorna har meddelats av myndigheten (redovisningsansvarig Madeleine Albinzon, MM).

Kurvan över *Utställningar, underhåll och ökande av samlingarna m.m.* baseras slutligen på följande poster i Statsliggaren: under budgetåren 1958/59–61/62 på summan av posterna som anges under rubriken ”underhåll och ökande av samlingarna m.m.” minus ovannämnda summor för ”inköp av (svensk) konst”, och under budgetåren 1962/63–68/69 på summan av posterna ”pedagogisk verksamhet m.m.” (som åren 1962/63–63/64 ingick som en delpost i Förvaltningskostnaderna – jämför ovan – och åren 1964/65–68/69 utgjorde en egen rubrik i Statsliggaren) plus ”underhåll och ökande av samlingarna m.m.” minus ”inköp av (svensk) konst”. Budgetåren 1969/70–75/76 är kurvan uppbyggd av följande anslagsposter: ”utställningar av nutida svensk konst i utlandet” (som åren 1965–68 var inkluderat under ovannämnda rubrik ”pedagogisk verksamhet m.m.”) plus delanslag för ”utställningar, film- och konsertverksamhet” (jämför ovan) plus ”underhåll och ökande av samlingarna m.m.” minus summorna för ”inköp av (svensk) konst”. Budgetåren 1976/77–80/81 baseras kurvan på ”utställningar av nutida svensk konst i utlandet”, den nya sammanslagna posten ”utställningar samt underhåll och ökande av samlingarna m.m.” minus summorna för ”inköp av (svensk) konst”,

medan den under budgetåret 1981/82 även innefattar ”bidrag till särskilda kulturella ändamål” (delsumma för ”underhåll och ökande av samlingarna vid fotografiska avdelningen”) vid sidan av anslag för ”utställningar av nutida svensk konst i utlandet” och ”utställningar samt underhåll och ökande av samlingarna m.m.” minus summorna för ”inköp av (svensk) konst”. För budgetåret 1982/83 har jag slagit samman den nya och tillfälliga posten ”bidrag till svenska institut i utlandet” (anslag för ”utställningar av nutida svensk konst i utlandet” är fortfarande upptaget i Statsliggaren, men inte under medel till Statens konstmuseer) med posten ”bidrag till särskilda kulturella ändamål” (delsumma för ”underhåll och ökande av samlingarna vid fotografiska avdelningen”) och posten ”vissa kostnader för utställningar och samlingar m.m.” och sedan dragit ifrån summorna för ”inköp av (svensk) konst”. För de två budgetåren 1983/84 och 1984/85 har jag adderat ”bidrag till särskilda kulturella ändamål” (anslaget för ”konservering av fotografiska bilder vid fotografiska avdelningen”) och ”vissa kostnader för utställningar och samlingar m.m.” och sedan subtraherat summorna för ”inköp av (svensk) konst”. Under de sista sju budgetåren (1985/86–91/92) då det är möjligt att urskilja anslag för utställningar etcetera i Statsliggaren baseras kurvan i diagrammet på posten ”vissa kostnader för utställningar och samlingar m.m.” minus summorna för ”inköp av (svensk) konst” som redovisas separat i diagrammet.

Statens engångsanslag på 5 miljoner kronor under budgetåret 1963/64 (i samband med utställningen *Önskemuseet*), statens engångsanslag på 2 miljoner 1967/68 (jämför Bjurström 1992, s. 307, 310, 315f, 335 och *Meddelande från Nationalmuseum* nr 89 1964, s. 73, och nr 93 1968, s. 75) och statens engångsbidrag om 5 miljoner kronor för inköp av konst av kvinnliga konstnärer under budgetåret 2007, i samband med ”Det andra önskemuseet”, (Pressmeddelande 2007-09-06, kulturdepartementet, <http://www.regeringen.se>) står ej nämnda i Statsliggaren men är likväl tillfogat det dataunderlag som kurvan över *Utställningar, underhåll och ökande av samlingarna m.m.* i diagram 1 bygger på.

Bilaga 2. Förvaltningskostnader 1958–92 i Statsliggaren
Även diagram 2 presenterar de tre museerna NM, MM och ÖM sammanslagna.

Staplarna över *Personalkostnader* i diagram 2 är uppbyggda av följande poster i Statsliggaren: förslagsanslag för ”avlöningar” 1958–70 och ”lönekostnader” 1971–92. Staplarna över *Lokalkostnader* baseras på rubrikerna ”bränsle, lyse och vatten” 1958–61, ”expenser, bränsle, lyse och vatten” 1962–68 och just ”lokalkostnader” 1969–92. Staplarna över *Övriga omkostnader* är slutligen konstruerade på följande sätt: dels har jag räknat bort utgifter för ”bränsle, lyse och vatten” från den breda posten ”omkostnader” 1958–68 (från nämnda post har jag därtill även tagit bort utgifter för ”pedagogisk verksamhet m.m.” åren 1962 och 1963), dels har jag räknat bort löne- och lokalkostnader från den samlande posten ”förvaltningskostnader” åren 1969–92 (från nämnda post har jag förutom detta även subtraherat utgifter för ”utställningar, film- och konsertverksamhet” åren 1969–75).

Anslagsposten ”lokalkostnader” är en spretig och föränderlig kategori. Åren 1981–83 ingår beräknade medel för lokalhyror, löner till lokalvårdare, övriga utgifter för lokalvård, utgifter för bevakning samt utgifter för uppvärmning och lokalhållning i övrigt”. Under budgetåret 1984/85 redovisas inte längre löner till lokalvårdare under ”lokalkostnader” (löner till lokalvårdare inbegrips istället i anslagsposten för ”löner” 1984–92). Under budgetåret 1989/90 lyfts även medel för ”bevakning” ur anslagspotten för ”lokaler” (medel för bevakning inkluderas istället i anslagsposten för ”löner” 1989–92).

Bilaga 3. Förvaltningskostnader 1985–2006 i årsbokslut och årsredovisningar

Även diagram 3 presenterar de tre museerna NM, MM och ÖM sammanslagna. (Uppgifter om Östasiatiska museets förvaltningskostnader åren 1999–2006 kommer från redovisningschef Dick Wesström på Statens museer för världskultur.)

”Fr.o.m. den 1 januari 1995 ingår Prins Eugens Waldemarsudde (PEW) i SKM”, berättar *Statens konstmuseers årsredovisning* 1994/95, s. 42. PEW:s förvaltningskostnader åren 1996–2006 framgår av årsredovisningar. Jag har räknat bort den summan från kostnaderna som redovisas i diagram 3. Eftersom SKM:s årsredovisningar inte särredovisar de olika museernas förvaltningskostnader de tidiga åren 1994/95 och 1995/96 har jag låtit genomsnittet av PEW:s förvaltningskostnader de kommande två åren (1996 och 1997) fungera som en schablonsumma att dra av för halva budgetåret 1994/95 och hela budgetåret 1995/96.

Staplarna över *Personalkostnader* i diagram 3 är uppbyggda av posten ”lönekostnader” i årsbokslut 1985–91 och ”kostnader för personal” i årsredovisningar 1993–2006. Staplarna över *Lokalkostnader* baseras föga överraskande på rubrikerna ”lokalkostnader” i årsbokslut 1985–91 och ”kostnader för lokaler” i årsredovisningar 1993–2006. Staplarna över *Övriga omkostnader* är slutligen grundade på rubriken ”övriga förvaltningskostnader” i årsboksluten 1985–91 och på följande rubriker i årsredovisningarna: ”övriga driftskostnader” plus ”avskrivningar” 1993–96, ”övriga driftskostnader” plus ”avskrivningar och nedskrivningar” 1997–98, ”övriga driftskostnader” plus ”finansiella kostnader” plus ”avskrivningar och nedskrivningar” 1999–2006.

Åren 1985 och 1986 är inte bevakningskostnaderna synliga i SKM:s årsredovisningar. Däremot särredovisas ”bevakningskostnader” i SKM:s årsredovisningar åren 1987–91. Till skillnad från Statsliggaren, som inkluderar anslagna medel för ”bevakning” under ”lönekostnader” åren 1989–92 (jämför bilaga 2), redovisar jag de faktiska kostnaderna för ”bevakning” 1987–91 under ”övriga omkostnader” i diagram 3. Det gör årsboksluten 1987–91 mer jämförbara med årsredovisningarna 1994–99. Åren 1994–99 verkar nämligen SKM redovisa faktiska bevakningskostnader under ”övriga” driftskostnader. År 2000–06 klassificerades däremot bevaknings- och larmkostnader – i likhet med perioden 1958–88 i Statsliggaren – under ”lokalkostnader” (se *Moderna Museets årsredovisning* 2000, s. 34 not 4).

Bilaga 4. Finansieringskällor 1958–74 och 1985–2006 Meddelanden från Nationalmuseum. Statens konstsamlingars tillväxt och förvaltning åren 1958–74 finns lättillgängliga på hyllorna i Nationalmuseum:s bibliotek på Blasieholmen. Dessa ”meddelanden” från Nationalmuseum skiljer sig i hög grad från de ”årsbokslut” som den nya myndigheten Statens konstmuseer (1976–99) senare kom att redovisa verksamheten i. Bland annat är räkenskapsuppgifter så knapphändiga i NM:s meddelanden att man undrar om det alls handlar om det egentliga årsbokslutet från myndigheten och inte någon typ av populär sammanfattning för en bredare publik. Ett stickprov i slutet av perioden visar dock att de två serierna är samstämmiga. Registret till huvuddiariet för inkomna mål till utbildningsdepartementet 1975 och 1976 berättar att Nationalmuseum lämnade in årsberättelser för år 1973 och år 1974 (jämför not 12). Att dessa ”årsberättelser” för 1973 och 1974 är identiska med de tryckta ”meddelandena” från 1973 (nr 98) och 1974 (nr 99) framgår av följande volymer (RA depå i Arninge): *Utbildningsdepartementet, Kulturenheten: departementsakter ad acta, Inkomna handlingar E2H volym 1, jan–juli 1975, dnr 1209 och E2H volym 3, jan–maj 1976, dnr 496*. Även ett stickprov i början av undersökningsperioden i inkomna handlingar till ecklesiastikdepartementet bekräftar samstämmigheten (RA Marieberg): *Register till ingående diariet år 1958* berättar att Nationalmuseum:s årsberättelse 1957 (inlämnad 4 juni 1958, dnr 3611) kan spåras – via *Diarium över inkomna mål 1958, vol. 1, 4 juni, dnr 3611* – till ecklesiastikdepartementet, *Akademibyrån, Dep-ärenden 1958, kartong juni–augusti*. Av sistnämnda volym framgår det att Nationalmuseum just skickade in det tryckta meddelandet 1957 (nr 82) som myndighetens årsberättelse 1957.

Staplarna över *Anslag* 1958–74 i diagram 4 bygger enkom på uppgifter ur Statsliggaren. Det är visserligen inte helt klart vilka typer av inkomster som döljer sig under posten ”diverse medel” i Meddelande från Nationalmuseum, men det samlade anslaget som redovisas i Statsliggaren 1958–74 är avsevärt högre än det samlade belopp som redovisas i NM:s meddelanden 1958–74. Det förefaller därför mindre sannolikt att det tryckta meddelandet alls innehåller uppgifter om anslag på statsbudgeten (till löner, lokaler etcetera). Med några få undantag (inkomster från ”Skattemedel” 1958–66 och ”AMS-medel” 1967–74 som jag konsekvent har dragit bort från sammanställningen) verkar Meddelande från Nationalmuseum endast redovisa inkomster från verksamheten (se stapeln *Avgifter* 1958–74 i diagram 4) och bidrag från donationer och fonder (se stapeln över *Bidrag* 1958–74).

Staplarna över inkomster av *Avgifter* 1958–74 baseras bland annat på följande inkomstposter i NM:s meddelande: ”utställningsmedel”, ”försäljningsmedel”, ”förevisningsmedel”; alltså entré- och försäljningsintäkter. Några poster är visserligen mer oklara (till exempel inkomster från ”arkivarbetsmedel” och ”museilektorsmedel”), men jag har likväl fört samman dem under rubriken inkomster av *Avgifter* i diagram 4. Möjligen kan därför posten över inkomster från verksamheten (av ”avgifter”) vara tilltagen något i överkant (om anslagna medel felaktigt redovisas som avgiftsintäkter). Resultaten kan dock inte ha blivit alltför snedvridna då det

handlar om relativt små belopp i sammanhanget.

När det gäller stapeln som redovisar inkomster av *Bidrag* 1958–74 är läget mindre oklart. Med två undantag – de statliga engångsanslagen på 5 miljoner 1963 och 2 miljoner 1967 – redovisar Meddelande från Nationalmuseum inkomster från privata donationer och gåvomedel. Många donationer, till exempel Julia Sofia Gieseckes donation, gjordes redan i slutet av 1800-talet (Bjurström 1992, s. 139, 307). Mindre ”inkomster” från dessa – av räntor och annat – redovisas sedan år för år. Jag har varit intresserad av de donationsbidrag som *använts* under budgetåren 1958–74, och har därför utnyttjat den post i NM:s meddelanden som summerar ”utgifterna” från fonderna, det vill säga de belopp som har tagits ur donationerna under budgetåret. Jag har räknat bort de två statliga engångsanslagen, de ingår redan i materialet över *Anslag* 1958–74 (som jag hämtat från Statsliggaren).

Staplarna över *Anslag* 1985–2006 i diagram 4 bygger just på posten ”anslag” i Årsboksluten (1985–91) och Årsredovisningarna (1993–2006).

Staplarna över *Avgifter* 1985–2006 baseras på posten ”inkomster” (i samband med utställningar) i Årsboksluten 1985–91 och på posterna ”intäkter av avgifter” plus ”intäkter från utställningar m.m.” i Årsredovisningarna 1993–2006. Från och med år 1999 inkluderas ”sponsorintäkter” under intäkter av ”avgifter”. (Första året sponsorintäkter dyker upp i sammanhanget, år 1998, klassificerades de under intäkter av ”bidrag”. Se *Årsredovisning 1999 för Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde*, s. 30.)

Staplarna över *Bidrag* 1985–2006 i diagram 4 är slutligen hopfogade av följande poster: åren 1985 och 1986 av summan av posterna ”bidrag” (framför allt från fonder) plus ”Stockholms kommun”, år 1987 av posten ”övrig finansiering”, åren 1988–91 av posterna ”fonder” plus ”externa medel” och åren 1993–96 av rubrikerna ”bidrag från privata företag” plus ”uttag ur donationsfonder” plus ”övriga bidrag”. Sedan 1997 behandlas fonderna som stiftelser och redovisas därför inte alls i årsredovisningarna (se *Årsredovisning 1997 för Statens konstmuseer*, s. 41). Åren 1997–2006 är stapeln över bidrag i diagram 4 baserad på en post med samma namn som i årsredovisningarna: ”intäkter av bidrag”.

- 1 Lista över personer som bjöds in till invigningen av Moderna Museet 1958, s. 10, Mapp F1CB. F4:1, Moderna Museets myndighetsarkiv (MMA). Jämför avtackade personer i "Otte Skölds tal vid invigningen av Moderna Museet d. 9/5 1958 kl. 11.30", *Moderna Museet* 1958–1983, red. Olle Granath och Monica Niekels, Stockholm 1983, s. 11ff.
- 2 "Klädsel: mörk kostym", upplyste inbjudningskortet som också berättade att "Moderna Museet samarbetar med NCC, Pharmacia & Upjohn, Posten Sverige AB, SAS Scandinavian Airlines och Svenska Dagbladet". F5:31, MMA.
- 3 Invigning av Moderna Museet och Arkitekturmuseet 12 februari 1998. Bordsplacering. F5:30, MMA.
- 4 *Regleringsbrev för 2002*, Centrala museer: Myndigheter, Moderna museet, Stockholm 2001, s. 155, 160. "Under året har viktigt sponsorsamarbete inletts med Pharmacia och SAS", berättade Statens konstmuseer (SKM) redan i sin *Årsredovisning* 1994/95, s. 14. I samband med deras årsredovisning tre år senare, år 1997, reagerade dock Riksrevisionsverket (RRV): "I SKMs regleringsbrev har regeringen inte angivit om SKM får finansiera verksamheten via kompletterande finansieringskällor som exempelvis sponsring. SKM bör därför begära besked från regeringen om sponsring får utnyttjas och i så fall i vilken omfattning." *Revisionsrapport* 1998-03-31. *Statens konstmuseers (SKM) årsredovisning* 1997 (dnr 11-134/98). I svaret på nämnda revisionsrapport hänvisade SKM till att Kulturrådet, i *Betänkande* 1996/97: KrU1 *Kulturlolitik, m.m. (prop. 1996/97:3 och prop. 1996/97:1 utgiftsområde 17)*, hade deklarerat att "sponsring är en kompletterande finansieringsform för bl.a. kulturinstitutioner" (2.5 Kultur och ekonomi). Det föranledde RRV att än en gång påpeka att "det varken i SKMs regleringsbrev eller andra regeringsbeslut framgår att finansiering via sponsring gäller uttryckligt för SKM". *Klärörande* 1998-08-03 av RRV:s revisionsrapport 1998-03-31 (Dnr 30-1998-0675) över SKMs årsredovisning 1997 (dnr 11-134/98). Statens Konstmuseer med föregångare, Förvaltningsenheten (FE), Handlingar enligt dossierplan 1998. F2:110, Nationalmusei arkiv (NM arkiv). Först i regleringsbrevet år 2002 slogs det, som framgått, uttryckligen fast att konstmuseerna fick använda sponsring som en kompletterande finansieringskälla.
- 5 Pierre Bourdieu och Hans Haacke, *Free Exchange*, Cambridge 1995/2005, s. 17. En allmän definition av symboliskt kapital lyder: "symboliskt kapital är det som av sociala grupper igenkänns som värdefullt och tillerkänns värde". Se Donald Broady, *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*, Stockholm 1991, s. 169.
- 6 Se till exempel Travis English, "Hans Haacke, or the Museum as Degenenerate Utopia", *Kritikos. Journal of postmodern cultural sound, text and image*, vol 4, mars 2007, s. 2.
- 7 Carol Duncan, *Civilizing Rituals. Inside Public Art Museums*, London/ New York 1995/2007, s. 6.
- 8 Bourdieu och Haacke 1995/2005, s. 14ff och 68–76.
- 9 Jag har fått konstruktiva kommentarer på texten från Mikael Börjesson, Per Eriksson, Raoul Galli, Lena Gemzöe, Peter Geschwind, Ronny Pettersson, Patrik Svensson och Johan Söderberg samt från det högre seminariet vid Ekonomisk-historiska institutionen, Stockholms universitet, 2008-01-24. Det tackar jag för.
- 10 "Arkivförteckning och interna föreskrifter för arkivbildning, arkivvård, gallring m m saknas fortfarande", skrev Revisionskontoret vid Kammarkollegiet (RK) strängt i en rapport 1986-06-16, *Revisionsrapport över löpande granskning av Statens Konstmuseer (SKM) budgetåret 1985/86* (dnr 11-198/86), "trots att RK påpekat dessa brister under flera år och måste snarast möjligt upprättas" (s. 9). Arkivbildningen hade skett oregelbundet, utan en övergripande plan. "Detta har lett till inkonsekvenser och varierande rutiner. Arkivets innehåll blir härigenom svårt att överblicka" (s. 10). Under budgetåret 1986/87 hade Riksarkivet (RA) för avsikt att hjälpa SKM att förbättra rutinerna för arkivbildning och registrering (s. 11f). Förvaltningsenheten (FE), Handlingar enligt dossierplan 1986. F2:1. SKM hade dock svårt att efterleva RA:s rekommendationer. Vården av SKM:s arkiv var ännu på 1990-talet eftersatt. "SKM kan på grund av medelsbrist ej efterleva den nya arkivlagens bestämmelser", skrev man i *Fördjupad anslagsframställning budgetåren 1993/94–1995/96* (dnr 11-287/92), "och yrkar att 150 000 kronor, för en arkivarie på deltid, tillförs förvaltningskostnaderna", s. 1, 17. Förvaltningsenheten (FE), Handlingar enligt dossierplan 1992. F2:60, NM arkiv.
- 11 Jag har använt arkivmaterial som förvaras på Nationalmuseum, Kungl. Biblioteket, Moderna Museet, Riksarkivet i Marieberg och Riksarkivet i Arninge. Större delen av arkivarbetet har kunnat ske inom ramen för det parallellt arbetande, av Vetenskapsrådet finansierade, projektet *Konsten* att lyckas som konstnär. *Socialt ursprung, kön, utbildning och karriär* 1945–2007, med överlappande forskningsintressen. Handlingar ligger inte tematiskt samlade i dossierer utan utspridda i Nationalmuseums arkiv under hela perioden 1958–85. Först 1986 (jämför not 10) införde SKM en dossierplan som, exempelvis, samlar ekonomiska handlingar under en hatt, i dossier nr 11, NM arkiv. Det underlättar arbetet. Luckorna i källmaterialet är stora. Exempelvis saknas följande räkenskaphandlingar i Moderna Museets myndighetsarkiv: huvudböcker för bokföring 1971–78 (G1 volym 1–2) kassaböcker huvudserie (G2a), kassaböcker för utställningsmedel 1966–69 (G2b volym 1–2). Därtill gallras verifikationer (G3) tio år efter räkenskapsårets utgång (MMA). Stort tack till arkivarierna Eva Ioannidis (Moderna Museet) och Gertrud Nord (Nationalmuseum).
- 12 Nationalmuseum överlämnade "Årsberättelse för år 1973" till utbildningsdepartementet (*Huvudarkiv, Register till huvuddiariet, Inkomna mål* 1975, C1B vol. 1), likaså fick departementet i "Nationalmuseums årsberättelse år 1974" (*Huvudarkiv, Register till huvuddiariet, Inkomna mål* 1976, C1B vol. 4. RA Arninge). Jämför bilaga 4. Därefter registrerar inte utbildningsdepartementet några fler inkomna årsberättelser från vare sig Nationalmuseum eller Statens konstmuseer under en tioårsperiod. (Inga årsberättelser eller årsredovisningar nämns i utbildningsdepartementet, huvudarkiv, Register till huvuddiariet, Inkomna mål under bokstaven K, Konstmuseer Statens: 1977 C1B vol. 6; 1978 C1B vol. 9; 1979 C1B vol. 11; 1980 C1B vol. 14; 1981 C1B vol. 16; 1982 C1B vol. 19; 1983 C1B vol. 21; 1984 *ingivareregister I-R* C1B vol. 24; 1985 *ingivareregister J-R* C1B vol. 30. RA Arninge.) I e-post den 29 november 2007 meddelar utbildningsdepartementet, via Regeringskansliets Förvaltningsavdelning, att man inte kan erinra sig några undantag från skyldigheten att lämna årsberättelser för Statens konstmuseer under åren 1975–85. Statens kulturråd inrättades 1974. Det intog en mellanposition mellan utbildningsdepartementet och museerna. Under perioden 1974–87 fanns det en nämnd inom rådet – nämnden för konst, museer och utställningsverksamhet – som beredde vissa ärenden. Perioden stämmer överens med perioden som SKM inte skickade in några årsberättelser till utbildningsdepartementet. Skickade SKM in årsberättelser till Statens kulturråd 1975–84? Nej, inga årsberättelser från SKM är upptagna i det alfabetiska registret över till Statens kulturråd inkomna handlingar 1975–83 under följande stickprovsår: 1977 (*Statens kulturråd, Alfabetiskt register till diariet, C1B vol. 3*), 1980 (*Statens kulturråd, Alfabetiskt register till diariet, C1B vol. 6*) och 1983 (*Statens kulturråd, Alfabetiskt register till diariet, C1B vol. 9*), RA Arninge.
- 13 Statsliggaren finns lättillgänglig på RA i Marieberg för perioden 1958–95 och på KB för perioden 1997–2002. Från och med 2003 publiceras Statsliggaren endast i elektronisk form under Ekonomistyrningsverket: <http://www.esv.se>.
- 14 Jämför diskussionen om de problem som försvårar jämförelse över tid i *SOU* 1995:85 *Tjugo års kulturlolitik 1974–1994*, s. 547ff.
- 15 Till de centrala museernas övergripande mål hör bland annat att "utveckla och förmedla kunskap och upplevelser om kultur och miljö och härigenom ge perspektiv på samhällsutvecklingen". Se till exempel *Statsliggaren för budgetåret 1995/96*, Kulturdepartementet XI, Centrala museer: myndigheter, s. 14. Formuleringen finns, i en lätt justerad variant, med i samtliga regleringsbrev mellan 1995 och 2007.
- 16 Jämför Ekonomistyrningsverkets presentation av statlig verksamhets finansiering <http://www.esv.se/amnesomraden/finansiering.4.1f4cdd2feddf69a348000603.html>, 2007-09-11.
- 17 Hur statsanslaget faktiskt fördelades mellan de olika museerna är likaså osynligt i många av deras egna årsboksutslut och årsredovisningar. "Statens konstmuseer saknar fortfarande en till verksamheten anpassad internbudget med regelbundet återkommande uppföljningar. Tilldelade anslagsmedel och planerade inkomster bör fördelas till institutionen respektive till dess enheter", skrev också Revisionskontoret vid Kammarkollegiet (RK) i den ovan citerade (not 10) kritiska rapporten 1986-06-16, *Revisionsrapport över löpande granskning av Statens Konstmuseers (SKM) budgetåret 1985/86* (dnr 11-198/86). Förvaltningsenheten (FE), Handlingar enligt dossierplan 1986. F2:1, NM arkiv.
- 18 Jämför Lars Nittves diskussion om moderna museer och samtidskonstmuseer, "Det moderna museet – och Moderna Museet", *Moderna Museet. Boken*, red. Cecilia Widenheim med flera, Stockholm 2004, opaginerad. Se också Johan Ericstam, "Konstmuseifältet", *Kulturens fält*, red. Donald Broady, Göteborg 1998, s. 245. I *SFS* 1999:563 *Förordning med instruktion för Moderna Museet* stod det att "Moderna Museets uppgift är att visa, spegla, samla och bevara modern och nutida konst i alla dess former" (1 §). I dagens regleringsbrev har begreppet "nutida" konst ersatts med begreppet "samtida" konst: "Målet för Moderna museet är att bevara och förmedla modern och samtida konst." Se till exempel *Statsliggaren för år*

- 2007, *Utbildnings- och kulturdepartementet*, Centrala museer: myndigheter, Moderna museet, s. 1. Den senaste instruktionen (*SFS* 2007:1177) talar inte om "modern" och "samtida" konst utan om konst från "1900-talet" och "2000-talet": "Moderna Museets uppgift är att samla, bevara, visa och förmedla 1900- och 2000-talskonsten i alla dess former" (1 §). Jämför not 121.
- 19 Se till exempel *SFS* 1976:439, *Förordning med instruktion för statens konstmuseer*, 4 §. Arbetsdelningen mellan Nationalmuseum, Moderna Museet och Östasiatiska museet berörs i 5 §, 6 § och 7 §. Se även *SFS* 1999:562, *Förordning med instruktion för Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde*, 2 § och 4 § samt *SFS* 1999:563, *Förordning med instruktion för Moderna museet*, 1 § och 4 §.
- 20 "Ett museum utan medveten förvärvspolitik riskerar att successivt förvandlas till ett konstmagasin", skrev till exempel Statens konstmuseer i sin anslagsframställning 1986–08-18. Bakgrunden var att "SKM:s möjligheter till meningsfulla förvärv" hade minskat enligt museiledningen. Förvaltningsenheten (FE), Handlingar enligt dossierplan 1986, dnr 11-255/86. F2:1, NM arkiv.
- 21 Jämför diskussionen om löpande och fasta penningvärden i *SOU* 1995:85 *Tjugo års kulturpolitik* 1974–1994, s. 773.
- 22 *Budgetproposition för 1998*, *Prop.* 1997/98:1, Utgiftsområde 17, s. 84f.
- 23 *Budgetproposition för 2004*, *Prop.* 2003/04:1, Utgiftsområde 17, s. 83 (pengar till MM och ÖM); *Budgetproposition för 2005*, *Prop.* 2004/05:1, Utgiftsområde 17, s. 88 (pengar till NM).
- 24 Posten "Utställningar av nutida svensk konst i utlandet" finns kvar i Statsliggaren åren 1982–96, men den står inte längre upptagen under medel till Statens konstmuseer. I Statsliggaren för år 1997 (volym 4, utgiftsområde 17, s. 122) står det däremot att Statens konstmuseer åter skall "utveckla det internationella utställningssamarbetet framför allt i anslutning till den verksamhet som tidigare bedrivits av NUNSKU [Nämnden för utställningar av nutida svensk konst i utlandet]".
- 25 "Museernas förhoppningar att anslaget skulle upprepas följande år och därigenom kunna utnyttjas av något av de andra museerna i koncernen kom olyckligtvis på skam", fortsätter Per Bjurström, *Nationalmuseum* 1792–1992, Stockholm 1992, s. 363.
- 26 Jörgen Svensson och Staffan Mossenmark, *Vi. En dokumentation om kulturrådgiveri*, Sävedalen 1997, s. 18. Statens konstmuseers ramanslag täckte då inte ens de tre stora utgiftsposterna hyra, löner och bevakning. När det gällde inköp av konst var SKM "sedan ett flertal år tillbaka", berättar de i *Fördjupad anslagsframställning budgetåren 1997–1999* (dnr 11-10/96), "helt beroende av privata medel och gåvor", s. 4, 15, 17. Förvaltningsenheten (FE), Handlingar enligt dossierplan 1996. F2:94, NM arkiv.
- 27 *Statens konstmuseers årsredovisning* 1998, s. 17.
- 28 Under 1980-talet (1982/83–91/92) och under 2000-talet (2000–05) handlar det om rekommenderade "minimianslag". Jämför bilaga 1.
- 29 *Meddelanden från Nationalmuseum*, nr 85, 1960, s. 4, 15. Under rubriken "Kansli och ekonomiförvaltning" upprepas årligen kravet på höjda anslag till konstinköp på grund av "den ständigt fortgående prisstegringen på konstmarknaden". Se *Meddelanden från Nationalmuseum*, nr 88, 1963 (s. 73), nr 89, 1964 (s. 71), nr 90, 1965 (s. 64), nr 91, 1966 (s. 73), nr 92, 1967 (s. 67), nr 93, 1968 (s. 72), nr 94, 1969 (s. 67), nr 95, 1970 (s. 72), nr 96, 1971 (s. 74), nr 97, 1972 (s. 71), nr 98, 1973 (s. 70), nr 99, 1974 (s. 66) och nr 100, 1975 (s. 64). *Meddelanden från Nationalmuseum* 1882–1975 (nr 1–100) fortsätts av *Nationalmuseums Bulletin*, men den innehåller inga räkenskapsuppgifter.
- 30 Kulturutskottets betänkande 2000/01: KrU1, "3.4. Hyreskostnader för vissa kulturinstitutioner".
- 31 Carl Nordenfalk, "Till Konungen 31/3 1960", *Meddelanden från Nationalmuseum*, nr 84, 1959, s. 5. I början av 1970-talet hade Moderna Museets personalorganisation ökat till 4 museimän och ett 15-tal övriga tjänster. *SOU* 1973:5 *Museerna. Betänkande av 1965 års musei- och utställnings-sakkunniga*, s. 126, 241. Jämför även *SOU* 1995:85 *Tjugo års kulturpolitik* 1974–1994. *Tabellbilaga*, som sammanställt antal årsverken vid Statens konstmuseer vid en handfull tillfällen mellan år 1982 (164 årsverken) och 1993 (194 årsverken), s. 320.
- 32 Gruppen *administratörer* samlar 38 medarbetare som hemsidan http://www.modernamuseet.se/v4/templates/template3_staff.asp?id=40, 2008-01-21, förtecknar under rubrikerna "ledning" (3 personer), "kommunikation" (15 personer) och "administration" (20 personer). Gruppen *intendenter och andra konstförmedlare* samlar 29 personer som hemsidan presenterar under rubriken "konst och förmedling (utställningar och samling, förmedling och registratorskontor)". Därtill presenterar hemsidan följande enheter: "konservering" (7 personer), "museiteknik" (12 personer) och, som en del av kommunikationsenheten, "museivärdar" (13 personer). Moderna Museet hade dessutom 23 accessanställda vintern 2008.
- 33 *Moderna Museets årsredovisning* 2006, s. 9. År 2006 hade museet betydligt fler anställda, 125 stycken (s. 38), än 2007, då som framgått cirka 100 personer var anställda. Se även *Moderna Museets årsredovisning* 2004, s. 8, som jämför Moderna Museets kostnadsbild med andra museer och konsthallar i landet.
- 34 Riksdagens revisorer, *Kulturinstitutionernas hyror. Förstudie* 2000/01:12, s. 3, not 2. Den omfattande om- och tillbyggnaden av Moderna Museet mellan den 20 oktober 1974 och 7 november 1975 ser inte ut att ha påverkat förvaltningskostnaderna på något avgörande sätt (jämför diagram 2). Bjurström 1992, s. 335.
- 35 Riksdagens revisorer, *Kulturinstitutionernas hyror. Förstudie* 2000/01:12, s. 3, 15; rapporten *Den arbetsgivarpolitiska delegeringen inom staten*, Arbetsgivarverket 2007:3, s. 7, presenterar bland annat dessa förändringar som ett "systemsifte".
- 36 Se till exempel Lena Svanberg, *Att leka marknad. En rapport om Kulturens hyror*, utkast till en ESO-rapport, 2000, s. 6. Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO) var en självständig tankesmedja under finansdepartementet 1981–2003 (återstartad i december 2007). Svanbergs idag svårtillgängliga arbetspapper offentliggjordes i september 2000, bland annat på Statens kulturråds hemsida.
- 37 Att det totala beloppet är något högre i årsboksluten och årsredovisningarna än i statsliggaren beror på att de även redovisar kostnader som finansierats av inkomster av intäkter och bidrag.
- 38 De anslagna medlen för bevakningskostnader har, skrev SKM i *Anslagsframställning för budgetåret 1990/91* (dnr 11-400/89), "inte på något sätt stått i rimlig proportion till verkligheten", s. 12. Förvaltningsenheten (FE), Handlingar enligt dossierplan 1989. F2:33, NM arkiv.
- 39 Bevakningskostnader redovisas exempelvis under såväl "lokalkostnader" (1958–88), "personalkostnader" (1989–92) som "övriga kostnader" (1994–99). I slutet av perioden (2000–06) dyker bevakningskostnader åter upp under "lokalkostnader". Se bilaga 2 och 3.
- 40 Ökningen av förvaltningskostnaderna 1998 (diagram 3) "förklaras huvudsakligen av öppnandet av nya Moderna Museet" (*Statens konstmuseers årsredovisning* 1998, s. 7, 16). Ökningen av kostnaderna tre år tidigare, under budgetåret 1995/96, förklaras nog av att detta budgetår var 18 månader långt istället för 12 (*Statens konstmuseers årsredovisning* 1995/96, s. 2).
- 41 Intervju med Olle Granath, 2007-06-13.
- 42 Riksdagens revisorer, *Kulturinstitutionernas hyror. Förstudie* 2000/01:12, s. 3, not 2.
- 43 Byggnadsstyrelsen avvecklades 1993 och ersattes med två aktiebolag (Vasakronan AB, med uppgift att förvalta statens kommersiella fastigheter, och Akademiska hus AB, med uppdrag att förvalta universitets- och högskolebyggnader) och två myndigheter (Statens Fastighetsverk, med ansvar att förvalta statens kulturfastigheter, och Statens lokalförsörjningsverk, med uppgift att bland annat vara stabsorgan åt regeringen). *SOU* 2004:28 *Hyressättning av vissa ändamålsfastigheter*, s. 42f.
- 44 Intervju med Olle Granath, 2007-06-13.
- 45 Citerad ur Svanberg 2000, s. 30. År 1999 redovisas bevakningskostnader under övriga kostnader i diagram 3. Diskussionen mellan statsmakterna och Statens konstmuseer om bevakningen vid museerna och kostnaderna för denna var mångårig: den föregick den spektakulära stölden på Moderna Museet 1993 (*SKM årsredovisning* 1993/94, s. 4) och fortsatte som synes därefter.
- 46 Det omvända gäller också: ju lägre hyra, desto lägre anslag. När hyran sänktes för fem kulturinstitutioner, däribland Nationalmuseum, i mitten av 2000-talet sänktes deras anslag med motsvarande belopp. *SOU* 2004:28 *Hyressättning av vissa ändamålsfastigheter*, s. 184, 188. Jämför Riksdagens revisorer, *Kulturinstitutionernas hyror. Förstudie* 2000/01:12, s. 4, 12, 17.
- 47 Se till exempel Lena Svanbergs rapport om Fastighetsverkets marknads-hyror "Leka marknad" och Fastighetsverkets svar "Leka rapportskrivare" hösten 2000, och mediedebatten om kulturinstitutionernas hyror som följde. Jämför även diskussionen sommaren 2007 om hyreshöjningar för Statens museer för världskultur.
- 48 "Statens betalar till sig själv med rejäla administrationspåslag", skrev till exempel kritikern Anders Björck, landshövding i Uppsala, på debattsidan under rubriken "Statens fastighetsverk måste läggas ned", *Dagens Nyheter* 2005-10-07.
- 49 Riksdagens revisorer, *Kulturinstitutionernas hyror. Förstudie* 2000/01:12, s. 3.
- 50 Jämför *SOU* 2004:28 *Hyressättning av vissa ändamålsfastigheter*, s. 57, 184.
- 51 Arne Ruth, "Kaos är granne med kulturpolitiken", *Dagens Nyheter* 2006-09-14, s. 4f. Det är en mycket underlig ordning, menade likaså Moderna Museets styrelseordförande Anna-Greta Leijon i *Svenska Dagbladet*, 2000-09-01, "inte minst för att den ger allmänheten en felaktig uppfattning

- om vad kulturen faktiskt kostar", citerad i Svanberg 2000, s. 2. Jämför s. 31.
- 52 Museerna i New York, framför allt MoMA och Whitney, levde dock en ekonomiskt osäkrare tillvaro än Moderna Museet i så måtto att de närmast till 100 procent var utelämnade till sponsorer och andra privata bidragsgivares årliga stöd. Intern PM 2002-10-04, Agneta Modig Tham, Moderna Museet.
- 53 *Statsliggaren för år 2001*, kulturdepartementet, Centrala museer: myndigheter, Moderna museet, s. 198f.
- 54 Bjurström 1992, s. 307, 310, 316, 335. Engångsanslaget år 1967 till Nationalmuseum för "inköp av äldre konst" kom från statliga lotterimedel avsatta för kulturella ändamål, berättar *SOU 1973:5 Museerna. Betänkande av 1965 års musei- och utställningssakkunniga*, s. 88, tabell 4, s. 274.
- 55 "Moderna Museets historia", <http://www.modernamuseet.se/v4/templates/template3.asp?id=2131>, 2007-07-20. Min kursivering. Jämför Ulf Linde, "Memoarer", *Moderna Museet 1958–1983* 1983, s. 60, samt Olle Granaths formulering: det "föll manna över museet i form av fem miljoner kronor från regeringen". "På fyrtio ljusårs avstånd", *M. Moderna Museets Vänners tidskrift*, nr 2, 2003, s. 41.
- 56 Pressröster refererade i Annika Hökerbergs uppsats *Moderna museets tillkomst och första verksamhet*, proseminariet i Statskunskap, Stockholms universitet 1968, del 2, s. 2, 4 och 7.
- 57 Lars Nittve, "Slentrianmässig prioritering av manliga konstnärskap", *Dagens Nyheter* 2006-04-18.
- 58 Erika Josefsson, "Fem miljoner till kvinnors konst", *Upsala Nya Tidning* 2007-09-07.
- 59 Öyvind Fahlström, "Moderna Museet. Från pompa och ståt, till informationscentrum" (1970), *Moderna Museet 1958–1983* 1983, s. 170.
- 60 Intern PM 2008-01-09, Madeleine Albinzon, redovisningsansvarig, Moderna Museet. Jämför till exempel "Ny miljongåva till Moderna museet. Privata donatorer mångdubbelt generösare än staten", *Svenska Dagbladet* 2007-11-19. Se även texter om "Det andra önskemuseet" på <http://www.modernamuseet.se/v4/templates/template4.asp?id=3409>, 2007-12-17.
- 61 De samlade offentliga utgifterna för kultur – det vill säga såväl statens som de kommunala och landstingskommunala – ökade under 1970-talet och nådde mot slutet av decenniet, när även anslagen till studieförbundens verksamhet räknas in, något över en procent av bruttonationalprodukten (BNP), därefter stabiliserades kulturutgifterna under en procent av BNP. *SOU 1995:85*, s. 552.
- 62 Pressmeddelande 2007-09-06, "5 miljoner kronor till Moderna museet för inköp av kvinnliga konstnärers verk", kulturdepartementet, <http://www.regeringen.se>, 2007-11-19.
- 63 Intervju med Olle Granath, 2007-06-13.
- 64 Otte Sköld hyllade länge "framlidna donatrix Emma Spitzer" i sitt invigningstal 1958, *Moderna Museet 1958–1983* 1983, s. 12. Jämför s. 17 och 30. Se även Hökerberg 1968, del 1, s. 7f och Bjurström 1992, s. 244, 284 och 290. Idag förvaltar Moderna Museet fyra stiftelser: Gerard Bonniers, Carl Fribergs, Österlindska och Anna-Stina Malmbergs och Gunnar Höglunds stiftelse. *Moderna Museets årsredovisning* 2006, s. 44. Jämför not 130.
- 65 Intervju med Olle Granath, 2007-06-13. Jämför dagens museiledning: "Donationer har en avgörande betydelse för museets samling. Förutom dessa skulle samlingen inte kunna hålla den internationella nivå den har idag." *Moderna Museets årsredovisning* 2006, s. 12.
- 66 Jämför frågorna Sven Nilsson ställer i *Kulturens vägar. Kultur och kulturpolitik i Sverige*, Malmö 1999, s. 16: "Uttrycker detta en borgerlig kulturdominans eller en ny klass övertagande av den ledande rollen i kulturen och samhället? Eller är det så att vi fick en socialdemokratisk stat och en borgerlig kultur?" Jämför s. 263.
- 67 Vissa nummer av *M. Moderna Museets Vänners tidskrift* redovisar, till skillnad från *Moderna Museets årsredovisningar*, priser på verk som köpts in och donerats under året. Prisuppgifter på gåvor nämns dock inte, annat än i undantagsfall. Till exempel framgår endast "inköpspris" på 3 av 29 redovisade gåvor år 2000, se nr 1 2001, s. 17ff.
- 68 Jämför *Statens konstmuseers årsredovisning 1993/94*, s. 18. Förvaltningsenheten 1994. F2:80, NM arkiv.
- 69 Duncan 1995, s. 57.
- 70 Bjurström 1992, s. 345. Jämför s. 335.
- 71 Intervju med Olle Granath, 2007-06-13. Jämför följande snarlika beskrivning av Gerard Bonnier: "Själv köpte han konst till sin egen samling, säkert med tanke på att den senare skulle komma att hamna på Moderna Museet. Tjugotre konstverk av hög klass blev hans donation till museet." Anna-Stina Malmberg, "En vänlig historia", *M. Moderna Museets Vänners tidskrift*, nr 2, 2003, s. 29.
- 72 Duncan 1995, s. 60.
- 73 Ibid., s. 54–70. Citat s. 61.
- 74 Brev från direktör Robert Weil, Proventus, till kulturminister Marita Ulvskog, kulturdepartementet, 2001-01-18. Även rektorn för Kungliga konsthögskolan Marie-Louise Ekman och konstnären Dan Wolgers ställde sina platser till förfogande i Moderna Museets styrelse. Till skillnad från Weil hänvisade de dock inte uttryckligen till Sonys "produktvisning" i sina brev till Marita Ulvskog 2001-01-18. Kopior av breven hos Moderna Museet. Jämför Oisín Cantwell, "Kändisarna flyr museet. På Moderna handlar det för mycket om pengar", *Aftonbladet* 2001-01-21. *Moderna Museets årsredovisning* 2001 nämner endast att "tre ledamöter lämnat styrelsen", inte varför, s. 4 och 29. Elektronikföretagets helg på museet kommenteras överhuvudtaget inte.
- 75 Se till exempel Anna Brodow, "Årskrönika/konst: Konstens heliga kor i korselden", *Svenska Dagbladet* 2002-01-05.
- 76 Cantwell, *Aftonbladet* 2001-01-21.
- 77 Moderna Museets intäkter av anslag (82 458 000 kr) plus avgifter (30 738 000 kr) plus bidrag (3 639 000 kr) gav summan 116 835 000 kr år 2001. Sponsorintäkterna på 1 635 000 kr utgör 1,4 % av nämnda totalsumma på 116 835 000 kr. *Moderna Museets årsredovisning* 2001, s. 5, not 1 s. 35. Sponsorintäkterna på 3 952 000 kr utgjorde 2,7 % av de totala intäkterna på 146 829 000 kr år 2006. *Moderna Museets årsredovisning* 2006, s. 8, not 1 s. 46.
- 78 Nationalmuseums och Prins Eugens Waldemarsuddes sponsorintäkter – här behandlas de två museerna sammanslagna – på 4 241 000 kr utgjorde 2,8 % av deras totala intäkter på 151 064 000 kr år 2002. *Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsuddes årsredovisning* 2002, s. 2, not 1 s. 27. Fyra år senare hade sponsorintäkternas andel minskat till 1,6 % av de totala intäkterna (2 481 000 kr av 159 365 000 kr). *Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsuddes årsredovisning* 2006, s. 4, not 1 s. 56.
- 79 "The de facto privatization of cultural institutions has a terrible price. Practically speaking, the republic, the *res publica* – that is, the public cause – is being abandoned. Even though the sponsors cover only a small part of the cost, it is they who really determine the program." Bourdieu och Haacke 1995/2005, s. 71.
- 80 Bjurström 1992, s. 306, 357. Jämför s. 301, 377. Att de ideella vänföreningarna har intagit en central plats bland donatorerna har nog bidragit till att egenintresset har kunnat tonas ned vid samlingarnas tillväxt, och allmänintresset skjutas fram, betydligt mer än om endast privatpersoner stod att finna bland givarna. "Anslag från staten till inköp av internationell konst är så gott som obefintliga. Som medlem blir Du därför en viktig donator för konstköpet genom Din årsavgift", skrev till exempel Moderna Museets Vänners ordförande år 1997. "Låt oss hjälpas åt att återskapa Moderna Museets glansperiod genom att fylla luckorna i samlingarna och tillse att luckor inte uppstår i framtiden." Anna-Stina Malmberg, "Krönika från ordföranden", *M. Moderna Museets Vänners tidskrift*, nr 4–1, 1997–98, s. 50.
- 81 Nilsson 1999, s. 512. I *Sponsorpolicy för Moderna Museet*, intern PM 2002-06-10, definieras sponsring: "Med sponsring menas en affärsmässig överenskomst mellan museet och en rörelsedrivande verksamhet, baserad på en idé om ömsesidig nytta. Nyttan för sponsorn kan vara av många slag och skall i möjligaste mån värderas i ekonomiska termer, även då det handlar om goodwill och 'good citizenship'", s. 1.
- 82 Mål 5 (av 8) i *Proposition 1974:28 Den statliga kulturpolitiken*, s. 295. Målformuleringen om "eftersatta grupper" finns inte kvar i *Proposition 1996/97:3 Kulturpolitik*, s. 27. Jämför forskningsgenomgången av olika sätt att beskriva den statliga kulturpolitikens förändringar från 1970-talet till 2000-talet i Lena Gemzöe, Anne-Li Lindgren och Johan Fornäs, *Två kulturstäder. Kultur och politik på lokala arenor*, Centrum för kommunstrategiska studier, Rapport 2006:3, Linköpings universitet 2006, s. 18ff.
- 83 Ett av SKM:s verksamhetsmål 1993/94 löd: "[...] riktade insatser mot skilda målgrupper". *Statsliggaren för budgetåret 1993/94*, Statens konstmuseer, B 31, s. 47.
- 84 I regleringsbrev mellan 1997 och 2005 dyker meningen "kön, klass, kulturell bakgrund och generation" dels upp under delmålet "bevarande" (samlingarna skall bättre spegla dessa kategorier), dels under delmålet "förmedling" (publiken skall stimuleras att debattera samlingarna utifrån dessa kategorier). *Statsliggaren för budgetåren 1997* (SKM: H s. 117), 1998 (SKM: H 1.2 s. 146f), 1999 (SKM: H 1.2 s. 139f), 2000 (MM: H 1.10 s. 178f), 2001 (MM: 28.28.1 s. 195f), 2002 (MM: 28.29.1 s. 213), 2003 (MM: s. 2f), 2004 (MM: s. 2) och 2005 (MM: s. 2).
- 85 *Proposition 1974:28 Den statliga kulturpolitiken*, s. 291–295, 299f; *SOU 1972:66 Ny kulturpolitik. Nuläge och förslag*, s. 177f.
- 86 1995 föreslog Kulturutredningen att översättningen av de övergripande målen skulle ske i flera steg: de övergripande nationella målen för kulturpolitiken skulle konkretiseras i form av sektorsmål (till exempel för museiområdet). Sektorsmålen skulle i sin tur bilda utgångspunkt för de

- verksamhetsmål som regeringen satte åt statliga kulturmyndigheter (till exempel Moderna Museet). *SOU* 1995:84 *Kulturpolitikens inriktning – i korthet*, s. 16, 69.
- 87 Förordningarna med instruktioner till museerna är också mer allmänt hållna: ett urval av samlingarna skulle hållas ”tillgängligt för allmänheten” heter det endast under 1970- och 1980-talen (4 § 2 i *Förordning* 1976:439 och med instruktion för Statens konstmuseer och 2 § 2 i *Förordning* 1988:677 med instruktion för Statens konstmuseer). Dessa instruktioner är även mer allmänt hållna idag: samlingarna skall göras ”tillgängliga för en så stor publik som möjligt” (2 § 5 i *Förordning* 1999:563 med instruktion för Moderna museet).
- 88 ”De ’politiska’ relationerna mellan staten och museet har följt en annan bana än den ekonomiska. Man måste säga att de i stort sett varit mycket goda, att staten låtit museet sköta sina utställningsprogram, inköp osv. på ett självständigt sätt.” Pontus Hultén, ”Förhållandet mellan Moderna Museet och stat, regering och departement”, *Moderna Museet* 1958–1983 1983, s. 53.
- 89 Publikundersökningar 1964–1973 [titeln överstruken och ändrad till ”Övrig korr”], Mapp Riksdagens revisorer. Granskningspromemoria nr 8/1971 (projekt nr B 16), s. 18. E5:5, MMA. Därtill hade museet, konstaterade revisorerna vidare, hyrt ut, och ibland lånat ut, lokaler till olika radikala grupper, exempelvis Kiruna-Svappavaara strejkkommitté (solidaritetsafton), PAM/komkult/vpk (insamlingsfest för Greklands befrielse) och Black Panther Party Solidarity Committee (kabaré till förmån för av dem stödd verksamhet).
- 90 Riksdagens revisorer, Granskningspromemoria nr 8 1971 (projekt nr B 16), s. 31. E5:5, MMA.
- 91 Brev från Hultén till chefredaktör Olof Lagercrantz, *Dagens Nyheter*, 1971-06-11. E5:5, MMA. Bjurström 1992, s. 307, tar upp Hulténs starka stöd från *Dagens Nyheter*.
- 92 Brev från Hultén till chefredaktör Olof Lagercrantz, *Dagens Nyheter*, 1971-06-14. E5:5, MMA.
- 93 Riksdagens revisorer, Granskningspromemoria nr 8 1971, bilagor. E5:5, MMA. Jämför Bjurström 1992, s. 329 och *Meddelanden från Nationalmuseum*, nr 96, 1971, s. 74.
- 94 Osignerad artikel, ”Moderna museet ingen regeringsfråga”, *Svenska Dagbladet* 1972-04-26. Pressklipp. E5:5, MMA.
- 95 Osignerad artikel, ”Palme struntar i revisorerna”, *Dagens Nyheter* 1972-04-26. Pressklipp. E5:5, MMA.
- 96 Nilsson 1999, s. 313, 334f, 338.
- 97 *Proposition* 1996/97:3 *Kulturpolitik*, s. 27; *SOU* 1995:84 *Kulturpolitikens inriktning – i korthet*, s. 16.
- 98 Nilsson 1999, s. 422. Samtidigt som den ideologiska laddningen i kulturpolitiken försvagas på ”statlig nivå”, fortsätter Nilsson (1999, s. 334f, 337), förstärks den – inte inom vissa statliga myndigheter i hans exempel men – i landstigen.
- 99 Jämför Maria Lind och Niclas Östlind, ”Strypgrepp på konsten? Finansiering i otakt”, *Dagens Nyheter* 2007-11-22: ”Under senare år har även den nyttobaserade synen på konst nått oanade nivåer av detaljstyrning. I namn av regional rättvisa, social inkludering och skapande av nya arbetstillfällen drivs agendor som sällan utgår från konstens behov eller är till dess fördel.”
- 100 Jämför Nilsson 1999, s. 406, 420 och 426. För en diskussion om hur ett nytt ”granskningssamhälle” har utvecklats i spåren av avregleringen se till exempel Michael Power, *The Audit Society. Rituals of Verification*, Oxford 1997/1999 och Kerstin Sahlin-Andersson, ”Transnationell reglering och statens omvandling. Granskningssamhällets framväxt”, *Score Rapportserie* 2000:14, Stockholm 2000.
- 101 Årsboksluten innan avregleringen – eller snarare omregleringen – av statsapparaten år 1993 består endast av ett tiotal löst sammanfogade blad med rådata. *Statens konstmuseers bokslut för budgetåret 1991/92* omfattar exempelvis 13 sidor. Förvaltningsenheten (FE), Handlingar enligt dossierplan 1992. F2:60, NM arkiv. Vid sidan av dessa ”Årsbokslut” på cirka 10 sidor lämnade SKM, av innehållsförteckningarna att döma, även in ”Övriga bokslutshandlingar” (specifikation av olika konton) och ”Utdatalistor” åren 1985–91. Detta material är inte arkiverat; kanske handlade det om ytterligare ett tjugotal lösa sidor med data. (Årsbokslut från SKM 1975–84 saknas som framgått helt – jfr not 12.) Efter den stora ”avregleringen” år 1993 ökade dels ambitionsnivån (årsredovisningarna, som de nu kallas, blir allt mer genomarbetade produkter), dels antalet sidor. SKM:s årsredovisningar omfattade cirka 45 sidor åren 1993–98. År 1999 sprängdes SKM itu. Därefter har trenden fortsatt och förstärkts. År 2006 ägnades sammantaget cirka 100 sidor åt redovisning av MM:s och NM:s verksamhet: *Moderna Museets årsredovisning* 2006 omfattade 56 sidor (alltså drygt fyra gånger så många sidor som SKM:s årsbokslut över tre museer år 1991), medan *Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsuddes årsredovisning* 2006 omfattade 62 sidor (cirka 40 sidor behandlade NM, cirka 20 sidor behandlade PEW).
- 102 Jämför Johan Samuelsson, *Kommunen gör historia. Museer, identitet och berättelser i Eskilstuna* 1959–2000, Uppsala 2005, s. 32 och se till exempel Pressmeddelande 2007-10-09 från kulturdepartementet och näringsdepartementet: ”Dialog om näringsliv och kultur i samverkan”, <http://www.regeringen.se/sb/d/8147/a/89893>, 2007-11-09.
- 103 År 1965 anslogs 12 gånger så mycket pengar till NM, MM och ÖM:s förvaltning (förslagsanslag 2 613 000 kr) som till inköp av konst (reservationsanslag 222 000 kr). Fyrtio år senare, år 2005, anslog staten 65 gånger så mycket pengar till de tre museernas förvaltning (ramanslag 207 806 000 kr när anslaget till PEW samt MM:s konstinköp är borträknat och ÖM tillagt) som till inköp av konst (minst 3 200 000 kr av MM:s anslagspost). *Statsliggaren för budgetåret 1965/66, Huvudtitel VIII: Ecklesiastikdepartementet (del 1:2)*, Nationalmuseum, s. 25ff; *Statsliggaren för år 2005, Kulturdepartementet*, Centrala museer: myndigheter, Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde och Moderna museet (uppgifter om Östasiatiska museet från redovisningschef Dick Wesström på Statens museer för världskultur). Jämför diagram 1.
- 104 Se not 84.
- 105 Se till exempel Torsten Svensson, *Novemberrevolutionen. Om rationalitet och makt i beslutet att avreglera kreditmarknaden* 1985, Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO), Ds 1996:37, s. 150f. Jämför Klas Fregert och Lars Jonung, *Makroekonomi. Teori, politik och institutioner*, Lund 2003, s. 495ff.
- 106 Se till exempel ”Triple oppression – det tredubbla förtrycket. En text om klasskillnader, rasism och sexism”, i *Barrikaden. För gränslöst uppror & revolution!*, nr 5, 1991, som sammanfattar det sena 1980-talets diskussioner och erfarenheter från dels olika sociala rörelser, med svarta feminister i USA och Storbritannien i spetsen, dels och framför allt den autonoma vänsterrörelsen i Tyskland.
- 107 Jämför David Harvey, *The Condition of Postmodernity. An Enquiry into the Origins of Cultural Change*, Oxford 1990/2003, s. 113, 117 och 351.
- 108 Pierre Bourdieu, *Moteld. Texter mot nyliberalismens utbredning*, Stockholm/Stehag 1999, s. 16f, 50 och 64.
- 109 Harvey 1990/2003, s. 327–359; citat s. 336.
- 110 I ett stycke i *Moderna Museets årsredovisning* 2003, som svarar på hur museet har arbetat med delmålet om ”genusbalans”, ligger ett embryo till den här strategin tryggt inlindad: ”Bland gävarna, som inte låter sig styras på samma sätt [som inköpen], finns 13 manliga och 6 kvinnliga konstnärer verk” (min kursivering), s. 5. Jämför Duncan 1995, s. 62.
- 111 Se till exempel *Social atlas över Stockholmsregionen*, RTK Stockholm 2000, s. 37ff och diskussionen i Camilla Elmhorn, ”Urbana eliter och kvinnliga migranter. Utvecklingen av Stockholms postindustriella ekonomi”, *Fronesis*, nr 24, 2007, s. 203ff.
- 112 I *Regleringsbrev för budgetåret 2005 avseende Moderna museet* heter det fortfarande att samlingarnas sammansättning ”skall spegla skilda perspektiv, t.ex. kön, klass, kulturell bakgrund och generation”, s. 2. I *Regleringsbrev för budgetåret 2006 avseende Moderna museet* har bland annat ”klass” försvunnit: ”Samlingarnas sammansättning skall spegla skilda perspektiv, t.ex. kön och kulturell bakgrund”, s. 2.
- 113 Redan 2003 menade kulturminister Marita Ulvskog (s), i *Svar på interpellation* 2003/04:59 om kostnader för museum (Riksdagens protokoll 2003-11-11, anf. 7), att statsmakten stundom lägger på museerna för många uppdrag. ”Där kan jag vara självkritisk och säkert rensa i regleringsbrev och liknande.”
- 114 *Regleringsbrev för budgetåret 2006 avseende Moderna museet*, övergripande verksamhetsmål, s. 1.
- 115 I *Regleringsbrevet* 2006 plockades även målet att ”motverka kommersialiseringens negativa verkningar” bort, s. 1.
- 116 Från och med år 2002 kräver regleringsbrevet att ”åtgärder som vidtagits för att öka tillgängligheten för funktionshindrade” återrapporteras. *Regleringsbrevet för budgetåret 2007* kräver både att ett ”jämförbarhets- och mångfaldsperspektiv” och att ett ”barnperspektiv” integreras i Moderna Museets verksamhet.
- 117 Bjurström 1992, s. 328. Jämför s. 307.
- 118 Jämför till exempel Bourdieu och Haacke 1995/2005, s. 72.
- 119 ”Konstlivet i Sverige skulle t.ex. säkert sett annorlunda ut”, fortsätter utredarna, ”om inte moderna museet funnits som spegel av den internationella utvecklingen på konstområdet och som idé- och aktivitetscentrum.” *SOU* 1972:66 *Ny kulturpolitik. Nuläge och förslag*, s. 199.
- 120 Under hela utställningstiden 16 mars–6 maj 1962 kom mer precist 28 519 besökare och såg 4 *amerikanare*. Statistik över besökare 1958–70. Ö2:1,

- MMA. Citat från Bjurström 1992, s. 306.
- 121 Min kursivering. Målformuleringen återkommer med något olika utseenden. I regleringsbrevet år 1998, efter tio år av fallande besöksiffror, restes krav på att "Moderna Museet åter skall bli en ledande institution inom samtidskonsten" (*Statsliggaren* för år 1998, SKM, s. 148). År 1999 kom tillägget att "Moderna Museet skall behålla och vidareutveckla sin position som ledande institution inom samtidskonsten" (*Statsliggaren* för år 1999, SKM, s. 141). Åren 2000–03 formulerades målet kortfattat som att "Moderna skall vidareutveckla sin position som ledande institution inom samtidskonsten" (*Statsliggaren*: år 2000, MM, s. 179; år 2001, MM, s. 197; år 2002, MM, s. 214; år 2003, MM; s. 4). I regleringsbrevet åren 2004–07 lyder formuleringen: "Målet är att Moderna Museet skall vidareutveckla sin position som ledande institution inom 1900- och 2000-talskonsten" (*Statsliggaren*: år 2004, MM, mål 8 s. 4; år 2005, MM, mål 6 s. 4; år 2006, MM, mål 6 s. 3; år 2007, MM; mål 6 s. 3). Mina kursiveringar.
 - 122 Pontus Hulténs deklaration år 1963, att ett modernt museum har större glädje av att stå på konstens och konstnärernas sida än på publikens, ter sig dock avlägsen i en tid som sätter stor tilltro till publikmätningar som instrument för att bestämma vilken typ av kultur som skall få stöd. Hultén citerad i Linde, "Memoarer", *Moderna Museet 1958–1983* 1983, s. 65.
 - 123 "Moderna museet ska till Statens kulturråd senast den 5:e i varje månad lämna uppgifter om besöksutvecklingen på museet", heter det till exempel i *Statsliggaren* för år 2006, *Utbildnings- och kulturdepartementet*, Centrala museer: myndigheter, Moderna museet, s. 4.
 - 124 År 2007, året då entréavgifter återinfördes, började dock även ett tremånaderssystem tillämpas i museernas värld. Istället för tolv gånger per år räckte det med att Moderna Museet lämnade uppgifter om "utfall av antal besökare per månad" fyra gånger per år. Se *Statsliggaren* för år 2007, *Utbildnings- och kulturdepartementet*, Centrala museer: myndigheter, Moderna museet, s. 4.
 - 125 "I detta sammanhang bör det också varnas för att jakten på ökade besöksiffror, som den slutliga lösningen på museernas finansiering, på sikt leder till en kommersialiserad och därmed förfädd verksamhet", skrev SKM i sin *Anslagsframställning för budgetåret 1992/93* (dnr 11-359/91), s. 2. Förvaltningsenheten (FE), Handlingar enligt dossierplan 1991. F2:52, NM arkiv.
 - 126 Under hela utställningstiden 17 februari–6 maj 2007 kom närmare bestämt 70 841 besökare och såg *Robert Rauschenberg: Combines*. Besöksstatistik 2007. Intern datafil 2008-01-07, Lovisa Lönnebo, chef för kommunikation, Moderna Museet.
 - 127 Jämför Bjurström 1992 och hans karakterisering av 1980-talet som ett decennium präglad av både sänkta anslag (s. 353) och stigande besöksfrekvens (s. 354).
 - 128 Se not 46.
 - 129 *Statsliggaren* för budgetåren 1976/77–1980/81, SKM. Åren 1976–80 fick Moderna Museet sammanlagt 5 890 000 kronor medan Nationalmuseum fick 5 628 000 kronor. "Inom Nationalmuseum finns sju avdelningar", konstaterade *SOU 1973:5 Museerna. Betänkande av 1965 års musei- och utställningssakkunniga*, s. 122.
 - 130 Jämför den socialdemokratiska statens staffikonstinköp under en tidigare period, åren 1939 till 1960, i Martin Gustavsson, *Makt och konstsmaak. Sociala och politiska motsättningar på den svenska konstmarknaden 1920–1960. Disputationssupplaga* (diss.), Stockholm 2002, s. 337ff och 367ff. Av de donationsfonder som disponerades av Nationalmuseum i början av 1970-talet tillföll 1,8 miljoner kronor Moderna Museet och 5,9 miljoner kronor Nationalmuseum. Se *SOU 1973:5 Museerna. Betänkande av 1965 års musei- och utställningssakkunniga*, s. 123. I samband med att Moderna Museet bildade en egen myndighet år 1999 föreslog en utredning att de 27 stiftelser som då förvaltades av Statens konstmuseer, med ett sammanlagt marknadsvärde på förmögenheten på cirka 300 miljoner kronor, skulle delas upp efter föreskrifterna om stiftelseändamålet på följande sätt: 10 stycken till Nationalmuseum, 5 stycken till Moderna Museet och 12 stycken (med mer allmänna föreskrifter i stiftelseförordnandet om ändamålet, till exempel inköp av – såväl döda som nu levande – svenska konstnärers arbeten) till båda museerna. *Utredning för skiljande av Moderna museet från Statens konstmuseer* (Ku 1999:03), s. 34ff. I praktiken kom Nationalmuseum att förfoga över 24 av de 27 stiftelserna. Vid årsskiftet 2007/2008 hade de fyra stiftelser som Moderna Museet då förvaltade (år 2001 tillkom en ny stiftelse) ett samlat marknadsvärde på cirka 44 miljoner kronor. Intern PM 2008-04-24, Lars Turesson, ekonomichef, Moderna Museet. Jämför not 64. Vid årsskiftet 2007/2008 uppgick marknadsvärdet på de knappt 30-tal donationsstiftelser som var anknutna till Nationalmuseum (med Prins Eugens Waldemarsudde) till cirka 205 miljoner kronor. Intern PM 2008-04-25, Jenny Andersson, Nationalmuseum. Klyftan mellan de två museernas donationskapital hade alltså vidgats något under 35-årsperioden: år 1973 utgjorde Moderna Museets donationskapital cirka 30 procent av Nationalmuseums, år 2007 hade den andelen sjunkit till cirka 20 procent.
 - 131 *Proposition 1996/97:3, Kulturpolitik*, s. 144.
 - 132 *Moderna Museets årsredovisning 2006*, s. 19; "Utbildningsnivå för befolkningen 2006, 16–74 år", SCB http://www.scb.se/templates/Product___9565.asp, 2008-01-09. I hela befolkningen hade 13 procent en eftergymnasial utbildning som var kortare än 3 år medan 16 procent hade en eftergymnasial utbildning som var minst 3 år. Längden på den eftergymnasiala utbildning som 73 procent av Moderna Museets besökare hade framgår inte. De har endast fått svara på frågan om vilken "högst avslutade" utbildning de hade år 2006 (grundskola, gymnasium eller universitet/högskola). Enkät 2006, "Din åsikt om Moderna Museet", fråga 13. Intern PM, Moderna Museet.
 - 133 Som social plats påminner Moderna Museet om de mest svårtillgängliga delarna av det svenska utbildningssystemet: studenterna på prestigebildningarna till läkare, arkitekt, tandläkare, psykolog samt konstnärlig utbildning i konst och design rekryteras också i stort sett uteslutande från de högt utbildades skara. År 2005/2006 hade över 70 procent av föräldrarna till dessa studenter en eftergymnasial utbildning och under 5 procent en förgymnasial utbildning. De lättillgängligare zonerna av systemet uppvisar en helt annan fördelning: endast 32 procent av föräldrarna till studenterna som läste social omsorgsexamen hade eftergymnasial utbildning, medan hela 14 procent hade en förgymnasial utbildning. "Universitet och högskolor. Social bakgrund bland högskolenyborjare 2005/06 och doktorandnyborjare 2004/05", *Sveriges officiella statistik, Statistiska meddelanden, UF 20 SM 0602*, 2006, s. 14 och 52–56.
 - 134 "Trots att relativt målmedvetna satsningar har gjorts för att utjämna skillnader i kulturvanor mellan olika grupper på arbetsmarknaden har hittills små förändringar uppmätts", menar *SOU 1995:85 Tjugo års kulturpolitik 1974–1994*, s. 598. Andelen medlemmar som gick på museum 1990–91 varierade exempelvis stort mellan de fackliga kollektiven: LO (30 %), TCO (51 %) och SACO (71 %), s. 593. De sociala avstånden var längst mellan LO-anslutna män 25–34 år (går sällan på konstutställning) och SACO-anslutna kvinnor 45–54 (går ofta på konstutställning). Se *SOU 1995:85. Tabellbilaga*, s. 598. Om Moderna Museets tidiga försök, i mitten av 1960-talet, "att nå andra grupper". Se *SOU 1973:5 Museerna. Betänkande av 1965 års musei- och utställningssakkunniga*, s. 36.
 - 135 Pierre Bourdieu och Alain Darbel, *The Love of Art. European Art Museums and their Public*, Cambridge 1969/1997, s. 30.
 - 136 "Omkring 60 % av de intervjuade besökarna tillhör socialgrupp I. Endast ca 5 % kommer ur socialgrupp III. Som jämförelse kan nämnas att i hela den svenska befolkningen tillhör ca 5 % socialgrupp I och ca 50 % socialgrupp III, d.v.s. relationen är den omvända." Publikundersökningar 1964–73, *Publikundersökningen på Moderna Museet 1964/65*, PM. E5:5, MMA.
 - 137 Sedan 1998 gör Moderna Museet kontinuerligt publikundersökningar (*Moderna Museets årsredovisning 2000*, s. 9). Enkäten 2006 inkluderar visserligen en fråga om "sysselsättning". Museibesökaren får dock endast svara på frågan om hon/han är "förförsvärbetande (heltid/deltid)", inte vad hon/han förförsvärbetar med. Enkät 2006, "Din åsikt om Moderna Museet", fråga 14. Intern PM, Moderna Museet. Jämför diskussionen om dåliga redogörelser över publikens sammansättning i *SOU 1995:85 Tjugo års kulturpolitik 1974–1994*, s. 740 och 747.
 - 138 "Of all the factors, level of education is in fact the chief determinant." Bourdieu och Darbel 1969/1997, s. 19. Jämför s. 30 och 153. Hela 54 procent av männen och 41 procent av kvinnorna i Moderna Museets publik i mitten av 1960-talet hade någon form av högskoleutbildning. *Publikundersökningen på Moderna Museet 1964/65*, PM. E5:5, MMA. "Det är mer än 5,5 gånger högre sannolikhet att en eftergymnasialt utbildad person varit på museum än en förgymnasialt utbildad", konstaterade *SOU 1995:85 Tjugo års kulturpolitik 1974–1994*, s. 106, och fortsatte: "Det är tydligt att de starkaste förklaringsambanden tycks finnas mellan utbildning och olika kulturaktiviteter. De socio-ekonomiska skillnaderna eller skillnader i yrkesval tycks spela en relativt mindre roll", s. 108.
 - 139 *Statens konstmuseers årsredovisning 1995/1996*, s. 16. Jämför *SOU 1995:85 Tjugo års kulturpolitik 1974–1994*, s. 602: "Skillnaderna mellan barn till föräldrar med låg respektive hög utbildning är jämförelsevis stora. Den utjämnande effekt på kulturvanorna som vi generellt tillskriver förskolan och skolan har inte fått effekt på musei- och utställningsområdet."
 - 140 *Publikundersökningen på Moderna Museet 1964/65*, PM. E5:5, MMA; Bourdieu och Darbel kom fram till samma resultat i mitten av 1960-talet: "Distribution by gender is also very similar in the different countries, men being consistently better represented than women", Bourdieu och Darbel 1969/1997, s. 30; *Moderna Museets årsredovisning 2005*, s. 13ff.
 - 141 *SOU 1995:85 Tjugo års kulturpolitik 1974–1994*, s. 315.

Forskningsprojektet har genomförts med stöd av Gertrude och Ivar Philipsons Stiftelse och Kulturrådets forsknings- och utvecklingsmedel.

Historieboken. Om Moderna Museet 1958–2008

Redaktör, projektledare: Anna Tellgren
Textredaktör, projektkoordinator: Martin Sundberg
Textredaktör: Johan Rosell
Projektassistent: Anna Lundström
Bildredaktörer: Alice Braun, Claes Britton
Produktionsansvarig: Teresa Hahr
Översättning: Thomas Andersson (Cummings/Lewandowska)
Intervention: Museala framtider: direkt, dokumenterat, distribuerat av
Neil Cummings och Marysia Lewandowska, www.chanceprojects.com

Grafisk formgivning: BrittonBritton
Tryckeri: Steidl Verlag, Göttingen 2008

Copyright konstnärerna:
© Robert Rauschenberg Foundation/Bildupphovsrätt 2024

Fotografiska rättigheter:
Karl Heinz Hernried s. 57
Olle Seibold/TT s. 34

Copyright © 2008 Moderna Museet, Stockholm
Copyright © 2008 Texter: Författarna
Copyright © 2008 Fotografier: Fotograferna

Vi har gjort allt för att nå samtliga upphovsrättsinnehavare. I de fall vi inte har lyckats, ber vi konstnären eller dess representant att vänligen kontakta Moderna Museet.

www.modernamuseet.se

Omslagsfotograf: Frederik Lieberath
Repro och retusch, omslag: Linjepunkt Repro AB, Falun

ISBN 978-91-7100-805-3

Publiceras i samarbete mellan Moderna Museet och Steidl Verlag